

SURİYE ÇERKESLERİ

SYRIAN CIRCASSIANS

المواطنون الشركس في سوريا

ORTADOĞU STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
CENTER FOR MIDDLE EASTERN STRATEGIC STUDIES

مركز الشرق الأوسط للدراسات الاستراتيجية

SURİYE ÇERKESLERİ

SYRIAN CIRCASSIANS

المواطنون الشركس في سوريا

ORSAM Rapor No: 130

Kasım 2012

ISBN: 978-605-4615-26-1

Ankara - TÜRKİYE ORSAM © 2012

Bu raporun içeriğinin telif hakları ORSAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar ve yararlanma dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz. Bu raporda yer alan değerlendirmeler yazarına aittir; ORSAM'ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

ORTADOĞU STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

Tarihçe

Türkiye’de eksikliği hissedilmeye başlayan Ortadoğu araştırmaları konusunda kamuoyunun ve dış politika çevrelerinin ihtiyaçlarına yanıt verebilmek amacıyla, 1 Ocak 2009 tarihinde Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM) kurulmuŐtur. Kısa sürede yapılanan kurum, çalıŐmalarını Ortadoğu özelinde yoğunlaŐtırmıŐtır.

Ortadoğu’ya Bakış

Ortadoğu’nun iç içe geçmiŐ birçok sorunu barındırdığı bir gerçektir. Ancak, ne Ortadoğu ne de halkları, olumsuzluklarla özdeşleştirilmiş bir imaja mahkum edilmemelidir. Ortadoğu ülkeleri, halklarından aldıkları güçle ve iç dinamiklerini seferber ederek barıŐçıl bir kalkınma seferberliği baŐlatacak potansiyele sahiptir. Bölge halklarının bir arada yaŐama iradesine, devletlerin egemenlik halklarına, bireylerin temel hak ve hürriyetlerine saygı, gerek ülkeler arasında gerek ulusal ölçekte kalıcı barıŐın ve huzurun temin edilmesinin ön şartıdır. Ortadoğu’daki sorunların kavranmasında adil ve gerçekçi çözümler üzerinde durulması, uzlaŐmacı inisiyatifleri cesaretlendirecektir. Sözkonusu çerçevede, Türkiye, yakın çevresinde bölgesel istikrar ve refahın kök salması için yapıcı katkılarını sürdürmelidir. CepheleŐen eksenlere dâhil olmadan, taraflar arasında diyalogun tesisini kolaylaŐtırmaya devam etmesi, tutarlı ve uzlaŐtırıcı politikalarıyla sağladığı uluslararası desteği en etkili biçimde değerlendirebilmesi bölge devletlerinin ve halklarının ortak menfaatidir.

Bir Düşünce KuruluŐu Olarak ORSAM’ın Çalışmaları

ORSAM, Ortadoğu algılamasına uygun olarak, uluslararası politika konularının daha sağlıklı kavranması ve uygun pozisyonların alınabilmesi amacıyla, kamuoyunu ve karar alma mekanizmalarına aydınlatıcı bilgiler sunar. Farklı hareket seçenekleri içeren fikirler üretir. Etkin çözümler önerileri oluŐturabilmek için farklı disiplinlerden gelen, alanında yetkin araŐtırmacıların ve entelektüellerin nitelikli çalıŐmalarını teşvik eder. ORSAM; bölgesel gelişmeleri ve trendleri titizlikle irdeleyerek ilgililere ulaŐtırabilen güçlü bir yayım kapasitesine sahiptir. ORSAM, web sitesiyle, aylık Ortadoğu Analiz ve altı aylık Ortadoğu Etütleri dergileriyle, analizleriyle, raporlarıyla ve kitaplarıyla, ulusal ve uluslararası ölçekte Ortadoğu literatürünün gelişimini desteklemektedir. Bölge ülkelerinden devlet adamlarının, bürokratların, akademisyenlerin, stratejistlerin, gazetecilerin, iŐadamlarının ve STK temsilcilerinin Türkiye’de konuk edilmesini kolaylaŐtırarak bilgi ve düşüncelerin gerek Türkiye gerek dünya kamuoyuyla paylaşılmasını sağlamaktadır.

Prof. Dr. Anzor Kuşhabiyev

Rusya Bilimler Akademisi Kabardey-Balkar Bilim Merkezi Sosyal Araştırmalar Enstitüsü Bilgi Belge Yönetimi Bölümü Yöneticisidir.

Doç. Dr. Naima Neflyaşeva

Naima Neflyaşeva, Rusya Federasyonu'na bağlı Adıgey Cumhuriyeti'nin başkenti Maykop'ta doğdu. St. Petersburg Devlet Üniversitesi'ni bitirdi. Tarih doçentidir. Moskova'da Rusya Bilimler Akademisi Medeniyet ve Bölgesel Araştırmalar Merkezi'nde çalışıyor. Bilimsel ilgi alanları: Kuzeybatı Kafkasya'da İslam tarihi, Kafkasya'da bugünkü İslam, "Çerkes sorunu". Rusya Federasyonu ve yurtdışı bilimsel yayınlarda yayımlanmış 100'den fazla çalışması var. "Kavkazski Uzel" adlı internet sitesinde "Severniy Kavkaz skvoz stoletiya" ("Yüzyılların İçinden Kuzey Kafkasya") blogunu yönetiyor.

Murat Topçu

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Rus Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun oldu. Aynı bölümde doktorasını yapıyor. Rus dili ve edebiyatı; Kafkasya tarihi, etnografyası, dilleri ve siyaseti konularında araştırmaları ve çevirileri bulunuyor. Atlas Dergisi'nde çeşitli makaleleri yayınlandı. Yayımlanan çeviri kitaplarından bazıları; "Vatanından Uzaklara Çerkesler", *Editör*, Chiviyazıları, İstanbul 2004. "Hedefini Kendi Bulan Nart Tlepş'in Oku" (Öyküler), Asker Hadağatle, KAFDAV, Ankara 2005. "Kafkasya–Dağlı Halkların Göçü ve Kısa Tarihi", Adolf Berje, Chiviyazıları, İstanbul, 2010.

Oytun Orhan

Lisans eğitimini Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Uluslararası İlişkiler bölümünde tamamlayan Orhan, yüksek lisans eğitimini Hacettepe Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünde "Kimliğin Suriye'nin Bölgesel Politikalarına Etkisi (1946-2000)" başlıklı tezi vererek tamamlamıştır. Orhan, halen Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler bölümünde doktora eğitimine devam etmektedir. 1999 – 2009 yılları arasında Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi (ASAM)'nde Ortadoğu Araştırmaları Masası'nda çalışan Orhan, 2009 yılından bu yana Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM)'nde araştırmacı olarak görevine devam etmektedir.

TAKDİM

Suriye’de olaylar Mart 2011’den itibaren şiddeti her geçen gün artarak sürüyor. Dünya, Suriye krizine çözüm bulabilmek için çaba sarf ediyor. Ancak, ne yazık ki hiç kimsenin başarı şansı yüksek, araçları belli bir çözüm önerisi mevcut değil. Çatışmanın en önemli boyutlarından biri etnik ve mezhepsel ayrılıklar oluşturmaktadır.

Suriye’de istikrarsızlığın uzun zamana ve geniş coğrafyaya yayılması en çok azınlıkları korkutuyor. Azınlıklar, saldırıya açık olduklarını ve kendilerini koruyamayacaklarını düşünüyor. Ayrıca, isyan dalgasının vurduğu Ortadoğu ülkelerinde yaşanan tecrübeler de kaygıları körüklüyor. Bu nedenle, Suriye’deki çatışmada azınlıklar taraf olmamaya özen gösteriyorlar.

Suriye’deki gelişmelerden kaygılanan toplumlardan biri de Suriye Çerkesleri. Farklı verilere göre bugün Suriye’de çoğunluğu Şam, Halep ve Humus’ta yaşayan 90 ila 100 bin Çerkes var. Çerkesler 19. yüzyılın ilk yarısında, Büyük Kafkasya Savaşı sonrasında sürgün edilmelerinin ve Çerkeslerin Osmanlı Devleti’nde iskânı sürecinin bir parçası olarak 1860’lı yılların ortasında Suriye’ye geldiler. Bugün Suriye toprakları olan bölgelere Çerkes göçü 1920’lerin başına kadar devam etti. Geçmişte Suriye toplumsal, kültürel ve siyasal yaşamında etkili bir konumda olan Çerkesler bugün de Suriye toplumunun önemli bir parçasıdır. Ancak, son olaylar neticesinde bir kısım Suriyeli Çerkes, Suriye’nin iç savaş sınırına geldiği için tarihi vatanlarına dönüşlerine yardım edilmesi isteğiyle Rusya Federasyonu’na başvuruda bulundular. Suriye Çerkesleri, 2012’nin ilk aylarından itibaren Rusya Federasyonu’nda Kuzeybatı Kafkasya’da bulunan Adıgey, Kabardey-Balkar ve Karaçay-Çerkes cumhuriyetlerine; Türkiye’de Hatay’ın Reyhanlı ilçesine ve İstanbul’a; Lübnan’a; Ürdün’e; Birleşik Arap Emirlikleri’nde Dubai’ye yerleşmeye başladılar.

Dileriz ki Suriye’deki olaylar en kısa sürede ve en az kayıpla sonlanır. Suriye’nin kadim halklarının geçmişte olduğu gibi gelecekte de barış içinde bir arada yaşaması en önemli dileğimiz. Suriye Çerkesleri de artık bir parçası haline geldikleri ülkelerinden uzun süre ayrılmak zorunda kalmazlar. ORSAM olarak hazırladığımız bu çalışmanın Suriyeli Çerkesler konusunda bir kaynak olmasını ve bu konuda Türkiye’de bir kamuoyu oluşmasına katkı sunmasını diliyoruz. Çalışmanın hazırlanmasında emeği geçen herkese teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Hasan Kanbolat
ORSAM Başkanı

İçindekiler

Takdim	4
Özet	7
Giriş	8
1. Ortadoğu'da Çerkesler.....	8
2. Suriye Çerkesleri Tarihi	9
3. Günümüzde Suriye'de Çerkes Varlığı: Dönüşüm Çağı	17
4. Suriye'de Halk Ayaklanması ve Çerkesler	18
5. Suriyeli Çerkeslere Yardım Çabaları.....	24

Hazırlayanlar: Prof. Dr. Anzor Kuşhabiyev
 Dr. Naima Neflaşeva
 Murat Topçu
 Oytun Orhan, ORSAM Ortadoğu Uzmanı

SURİYE ÇERKESLERİ

Özet

Çerkesler Kafkas-Rus Savaşı sırasında ve sonrasında sürgün edilmelerinin ve Osmanlı Devleti'nin iskân politikasının bir sonucu olarak 1860'lı yılların ortasında Suriye'ye geldiler. Osmanlı yönetiminin burada Çerkes yerleşimleri kurmasının birçok amacı vardı. Yerli halka kıyasla daha yüksek tarım tekniğine sahip Çerkeslerle boş toprakları değerlendirdi. Artan bağımsızlık hareketlerine ve İstanbul için sorun olan Dürzilere karşı askeri gelenekleri güçlü olan Çerkeslerden yararlandı. Çerkesler sayesinde Müslümanların Osmanlı Devleti'ndeki nüfusu artırıldı. Çerkesler yapımı planlanmış olan Hicaz demiryolu güzergâhına yakın yerlere yerleştirilerek demiryolunun güvenliği sağlanmaya çalışıldı. Benzer nedenlerden dolayı, Golan Tepeleri gibi su yataklarının bulunduğu bölgelere Çerkesler yerleştirilerek bu bölgeler güvence altına alındı.

Çerkeslerin Suriye'ye yerleşmesi Kuzey Kafkasya'dan doğrudan ve Balkanlar'dan olmak üzere iki aşamada gerçekleşti. 1860 ortalarında Kuzey Kafkasya'dan gelen ilk gruplardan biri Suriye'nin kuzeyine, Maraş sancağına yerleştirildi ve bunlara Ermenilerin yaşadığı Zeytun bölgesini 'gözetme' görevi verildi. Daha sonra, 1872 yılında bine yakın Çerkes, Hama ve Humus şehirleri civarına ve Havran Sancağı sınırları içindeki Golan Tepeleri'ne yerleştirildi.

Çerkeslerin Kuzey Kafkasya'dan Suriye'ye göçü küçük ölçülerde de olsa 1920'li yılların başına kadar sürdü. Çerkesler yoğun olarak Golan Tepeleri'ne Maver-i Ürdün'e, Hama, Humus ve Halep kentlerinin yakınlarına yerleştirildiler. Kurdukları Amman, Ceraş, Kuneytra ve Mumbuc köyleri zamanla büyüyerek kentlere dönüştü. Son grup Çerkes göçmeni İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra geldi.

Bugün Suriye'de çoğunluğu Şam, Halep ve Humus'ta yaşayan 90 ila 100 bin Çerkes vardır. Çerkesler Suriye toplumunun bir parçasıdır. Son zamanlara kadar Çerkeslerin geleneksel uğraşı askeri hizmetti. Hem Osmanlı yönetimi döneminde, hem de Fransız mandası ve ardından bağımsızlık dönemlerinde hükümete geleneksel bağlılıkları Çerkesler hakkında yasalara uyan ve sadık Suriye vatandaşları imajı yarattı. Suriye Çerkesleri arasından başarılı doktorlar, çiftçiler, işadamları, sivil ve askeri bürokratlar, siyasetçiler, bilim insanları, yazarlar ve şairler yetişti. Ancak Çerkesler, Suriye'nin askeri eliti arasında artık yirmi yıl önce sahip oldukları etkiye sahip değiller.

Suriye'de yaşanan son olaylar neticesinde istikrarsızlıktan çekinen bazı Suriyeli Çerkesler, Suriye'nin iç savaşı sınırına geldiği şu anki durumda tarihi vatanları olan Kuzeybatı Kafkasya'ya dönüşlerine yardım edilmesi isteğiyle Rusya Federasyonu'na başvuruda bulundular. Ancak, Moskova henüz Suriye Çerkesleriyle ilgili bir karar almadı. Çerkesler 2012'nin ilk aylarından itibaren Suriye'yi terk ederek Rusya Federasyonu'nda Adıgey ve Kabardey-Balkar cumhuriyetlerine, Türkiye'de Hatay'ın Reyhanlı ilçesine ve İstanbul'a, Lübnan'a, Ürdün'e, Birleşik Arap Emirlikleri'nde Dubai'ye gitmeye başladılar.

Giriş

Suriye’de Mart 2012’den itibaren şiddet her geçen gün artmaktadır. Dünya, Suriye krizine çözüm bulabilmek için çaba sarf ederken hiç kimse başarı şansı yüksek, araçları belli bir çözüm önerisi ile ortaya çıkamamaktadır. Bunun en önemli nedeni, Suriye’deki durumun karmaşıklığı ve Şam yönetimi ile muhalefetin ne toplumsal ne de coğrafi olarak ayrışmamış olmasıdır.

Çatışmanın en önemli boyutlarından birini etnik ve mezhepsel ayrılıklar oluşturmaktadır. Suriye’de istikrarsızlığın uzun zamana ve bütün ülkeye yayılması en çok azınlıkları korkutmaktadır. Çünkü azınlıklar, saldırıya açık olduklarını ve kendilerini koruyamayacaklarını düşünmektedir. Ayrıca, isyan dalgasının vurduğu Ortadoğu ülkelerinde yaşanan tecrübeler de bu kaygıları körüklemektedir. Bu nedenle, azınlıklar genel olarak Suriye’deki çatışmada taraf olmamaya özen göstermektedir.

Suriye’deki gelişmelerden kaygılanan toplumlardan biri de Suriye Çerkesleridir.¹ Bugün Suriye’de çoğunluğu Şam, Halep ve Humus’ta yaşayan 90 ila 100 bin Çerkes bulunmaktadır. Çerkesler, 19. yüzyılın ilk yarısında Kafkas-Rus Savaşı sırasında ve sonrasında sürgün edilmelerinin ve Çerkeslerin Osmanlı Devleti’nde iskânı sürecinin bir parçası olarak 1860’lı yılların ortasında Suriye’ye gelmiştir. Bugün Suriye toprakları olan bölgelere Çerkes göçü 1920’lerin başına kadar devam etmiştir. Geçmişte Suriye toplumsal, kültürel ve siyasal yaşamında etkili bir konumda olan Çerkesler bugün de Suriye toplumunun önemli bir parçasıdır.

Ancak, son olaylar Suriyeli Çerkesleri de olumsuz etkilemektedir. Bu çalışmada Suriye olayları tartışılırken fazla gündeme gelmeyen Suriye Çerkeslerini geçmişten günümüze ele almak amaçlanmaktadır. Bu çerçevede çalışmada önce Çerkeslerin Ortadoğu bölgesine ve sonrasında Suriye’ye yerleşme süreci ele

alınacaktır. Bu kısımda Çerkeslerin Kuzey Kafkasya’dan sürgün süreci, yerleştikleri bölgeler, diğer gruplarla ilişkileri ele alınacaktır. Daha sonraki bölümde Suriye Çerkeslerinin günümüzdeki coğrafi dağılımı, demografik yapısı, ekonomik yaşamları ve kültürleri hakkında bilgi verilecektir. Çalışma Suriye’de yaşanan halk ayaklanmasından Suriye Çerkeslerinin nasıl etkilendiğinin ve Çerkeslerin nasıl tutum aldıklarının incelendiği bölümle sonlandırılacaktır.

1. Ortadoğu’da Çerkesler

Çerkesler, Kuzeybatı Kafkasya’da en eski zamanlarda ortaya çıkmış, Kuban nehri boyunca ve onun güneyinde Karadeniz sahilinde, Anapa’dan Tuapse’ye kadar Kafkasya Sıradağları’nın kuzeyinde yaşamışlardır. Gerçekten de Çerkes coğrafi adlarına Kuzeybatı Kafkasya ve Azak Denizi’nin bütün sahilinde rastlanmaktadır. Yazılı kaynaklarda Çerkes adına 13. yüzyıldan itibaren rastlanmaktadır.

Kafkas-Rus Savaşı sırasında ve sonrasında Çerkeslerin toprakları Çarlık Rusyası tarafından işgal ve kolonize edildi. Bu topraklar, Çarlık Rusyası’nın sonlarına kadar Kuban ve Terrek oblastları olarak adlandırıldı. Savaş, 1829 Edirne (Adrianopol) Antlaşması’na göre Osmanlı Devleti’nin Karadeniz kıyısındaki kalelerini Çarlık Rusyası’na bırakmasıyla başka bir aşamaya taşındı ve Çerkes topraklarının işgalinde Rusya’nın uluslararası alanda hukuki dayanağı oldu. Savaşı kaybeden Çerkesler yurtlarını terk etmeye zorlandı. Sonuçta bir milyondan fazla Çerkes Osmanlı topraklarına yerleşti.

Çerkes Memlukları döneminde Mısır’ın hâkimiyeti altında bulunan Suriye’deki garnizonlarda önemli sayıda Çerkes bulunuyordu. Bu Çerkesler varlıklarını Osmanlı Devleti döneminde de sürdürdüler. Ancak, Suriye’de bugün Çerkes diasporasını oluşturanlar 19. yüzyılda, 1864 yılında başlayan büyük sürgünde Suriye’ye gelenlerin torunlarıdır. Çerkesler, Kafkas-Rus Savaşı sonrasında sür-

gün edilmelerinin ve Çerkeslerin Osmanlı Devleti'nde iskânı sürecinin bir parçası olarak 1860'lı yılların ortasında Suriye'ye geldiler. Osmanlı Devleti birçok amaç güderek Çerkes yerleşimleri kurdu. Yerli halka kıyasla daha yüksek tarım tekniğine sahip Çerkeslerle boş toprakları değerlendirdi. Arap çiftçi yerleşimlerini Arap göçbelerin baskınlarından korudu. Arapların artan bağımsızlık hareketlerine ve İstanbul için sorun olan Dürzilere karşı askeri gelenekleri güçlü olan Çerkeslerden yararlandı. Çerkesler sayesinde Müslümanların Osmanlı Devleti'ndeki nüfusu arttırıldı. Çerkesler yapımı planlanmış olan Hicaz demiryolu güzergahına yakın yerlere yerleştirilerek demiryolunun güvenliği sağlanmaya çalışıldı. Benzer nedenlerden dolayı, Golan Tepeleri gibi su yataklarının bulunduğu bölgelere Çerkesler yerleştirilerek bu bölgeler güvence altına alındı.

Bu dönemde birkaç Çerkes köyü de Filistin'de kuruldu. Yaşam koşullarının ağırlığından, hastalıktan ve açlıktan büyük bir nüfus kaybı yaşandı. Köylerden biri (Keysariya yakınındaki Raba) dağıldı. Geriye günümüzde İsrail sınırları içinde bulunan Kfar-Kama (3000 kişi) ve Reyhaniye (1000 kişi) kaldı. 1920'de Büyük Britanya yeni bir Arap devletini, Ürdün'ü kurduğunda Çerkeslerin bir kısmı emirin hâkimiyeti altına girdi. Halil'deki iki köy (Kfar-Kama ve Reyhaniye) ise manda yönetimi altındaki Filistin'de kaldı ve 1948'de İsrail sınırları içine alındı. Çerkeslerin her zaman hem Araplarla hem Yahudilerle iyi ilişkileri vardı. İsrail'in bağımsızlık savaşı başladığında Yahudilerin tarafında yer aldılar. İsrail Savunma Ordusu'na girdiler ve Halil'de Ürdün lejyonuyla çarpıştılar.

2. Suriye Çerkesleri Tarihi

Suriye olarak anılan topraklar o dönemde Osmanlı Devleti'nin Suriye (Şam), Halep ve Beyrut vilayetlerinden, Musul vilayetinin bir kısmından, Kudüs ve Lübnan sancaklarından oluşuyordu. Suriye (Şam) vilayetine bugünkü Suriye ve Lübnan'ın bir kısmı ile Ürdün

dahildi. Halep vilayeti bugünkü Suriye'nin kuzeyi ile günümüz Türkiye sınırları içinde bulunan Urfa Sancağı, Antep ve İskenderun kazalarından oluşuyordu. Musul vilayetine bağlı Deyrez-Zor mutasarrıflığına bugünkü Suriye'nin doğusu dahildi. Kudüs Sancağı Filistin'in güneyini, Lübnan Sancağı da bugünkü Lübnan'ın iç dağlık bölgelerini kapsıyordu.

Çerkeslerin Suriye'ye yerleşmesi Kuzeybatı Kafkasya'dan karayoluyla doğrudan ve Balkanlar'dan denizyoluyla olmak üzere iki aşamada gerçekleşti. 1864 sonrasında Kuzey Kafkasya'dan gelen ilk gruplardan biri Suriye'nin kuzeyine, Maraş sancağına yerleştirildi ve bunlara Ermenilerin yaşadığı Zeytun bölgesini 'gözetme' görevi verildi. Daha sonra 1872'de bine yakın Çerkes, Hama ve Humus şehirleri civarına ve Havran Sancağı sınırları içindeki Golan Tepeleri'ne yerleştirildi.² 1881'de Maraş sancağında 6 köyde 800 Çerkes aile yaşıyordu.³

1865-1866 yıllarında Suriye'nin doğusundaki Rasul-Ayn bölgesine ve Diyarbakır sancağı sınırına, yakınlarındaki Bedevilerin ve Kürtlerin baskınlarını ve talanlarını durdurmaları için küçük gruplar halinde 13.648 Çeçen yerleştirildi. Birçoğu yerel çatışmalarda ve çeşitli hastalıklar yüzünden öldü, bir kısmı da başka bölgelere göç etti. 1880'de Rasul-Ayn çevresinde yaklaşık 5 bin Çeçen kalmıştı.⁴

1872 yılında Hama ve Humus şehirleri yakınına ve Havran sancağında bulunan Golan Tepeleri'ne yaklaşık 1000 Çerkes yerleştirildi. Yaşlıların aktardığına göre, önce gemiyle Samsun'a, oradan Uzunyayla'ya (Kayseri-Sivas) gelmişler, daha sonra da Suriye'ye geçmişlerdi.

Çerkeslerin Suriye'ye asıl göç dalgası ise başta Osmanlı Devleti'nin Avrupa-Balkan topraklarından olmak üzere 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan (93 Harbi) sonra başladı. Kuzey Kafkasya'dan toplu sürgün yıllarında çok sayıda Çerkes bugünkü Yugoslavya, Bulgaristan,

Romanya, Kıbrıs ve Girit adalarına yerleştirilmişti. Rus Çarlığı'nın resmi istatistik verilerine göre 1876'da Balkanlar'da 150 binden fazla Çerkes yaşıyordu. Bunlardan 90.000'e yakını Bulgaristan'daydı. Çerkesler bu bölgeye Osmanlı Devleti tarafından Hıristiyan halkların isyanlarıyla mücadele etmek amacıyla yerleştirilmişti. Nisan 1876'da Bulgaristan'da çıkan ayaklanmada ve 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Çerkes süvarileri, Osmanlı ordusunun en iyi birliklerinden biri olarak cephenin en sıcak yerlerine sürülmüştü.

Aralık 1876-Ocak 1877'de İstanbul'da yapılan Avrupa Devletleri Konferansı'nda Çerkeslerin Balkanlardan, Osmanlı Devleti'nin Asya vilayetlerine yerleştirilmesi düşüncesi ortaya atıldı. Rus ordusunun saldırıya geçmesiyle Çerkesler köylerini terk ettiler ve Osmanlı ordusunun geri çekilen birlikleriyle birlikte yollara düştüler. Böylece ikinci sürgün başladı. Ağustos 1878'de Filibe'de (Flipopol) toplanan Rus Komutanlığı Konseyi'nin aldığı karara göre, evlerini terk eden bütün Müslüman mültecilere Bulgaristan'a geri dönme hakkı tanınıyordu. Fakat, Çerkesler bundan muaf tutulmuştu. Bu zamana kadar Bulgaristan'ı terk etmeye zaman bulamayan Çerkesler ise "mahalli idarenin tasarrufuyla Bulgar Prensiği sınırları dışına" yerleştirildi. Ayastefanos ve Berlin antlaşmaları kararlarında, Balkanlar'dan göç etmek zorunda kalan Çerkesler sorunu bir kenara bırakılmış, sadece Sultan'ın "sınır garnizonlarında Çerkes birlikleri kullanamayacağı" karara bağlanmıştı. Böylece sürgünler ikinci kez, hem bu devletler hem de Osmanlı Devleti tarafından bundan sonraki yaşamlarını kurmak için her türlü hak ve garantiden mahrum bırakılmıştı.

1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı bittikten sonra Kuzey Kafkasya'dan sürgün Terek Oblastı, Abhazya ve Dağıstan'daki direnişler nedeniyle iyice arttı. Bu sürgünlerin bir kısmı Suriye ve Filistin'e yollandı. 1878 ilkbaharından başlayarak iki yıl boyunca Suriye kıyılarına düzenli olarak, Balkanlar'dan ve Kuzey Kafkasya'dan gelen Çerkes sürgünlerini taşıyan Osmanlı

ve Avrupa gemileri yanaştı. Sürgün son derece zor koşullarda gerçekleşiyordu. Sürgünler kıyıya çıktıktan sonra, sürekli yerleşecekleri bir yer verilmesini bekleyerek açık havada yatıp kalkıyorlardı. Binlercesi açlıktan ve bir türlü yakalarını bırakmayan bulaşıcı hastalıklardan öldü.⁵ Osmanlı Hükümeti, Berlin Antlaşması'na göre Balkanlar'dan çıkarılan Çerkesleri Anadolu'ya, Suriye'ye ve Filistin'e yerleştirdi.

Çerkes sürgünlerinin bir kısmı Bulgaristan ve Romanya'nın Karadeniz limanlarından gemiye binerek boğazları geçiyor, bir kısmı da karayoluyla Yunanistan'ın Ege kıyılarına ulaşıyor, oradan gemilere binerek Akdeniz'in doğu limanlarına iniyordu. Sonra da karayoluyla Suriye'nin iç kesimlerine geliyorlardı.

1878 ilkbahar başlarında Suriye kıyılarına sürgünleri taşıyan gemiler gelmeye başladı. Fransa başkonsolosunun bildirdiğine göre 1878 Mart başında Beyrut limanına 1000 Çerkes indi.⁶ Halep'teki Rusya başkonsolosundan İstanbul'daki elçiliğe gönderilen bilgilere göre Mart 1878'de İskenderun'a Kuzey Kafkasya ve Kırım'dan gelen 20 bin göçmen indirilmiş, üçte biri hastalıklardan ve yokluktan ölmüş, kalanlar da ya İstanbul'a dönmüş ya da ne olduklarından haber alınamamıştı.⁷ Bu Çerkes sürgünler, daha önce Bulgaristan'ın Adliye kazasında yaşayan Abzehlerdi.⁸ Abzehleri Halep vilayetine yerleştirdiler. Aynı sıralarda yine Balkanlardan gelen bir grup Havran Sancağı'nda Golan Tepeleri'ne yerleştirildi. 1878 Eylül'ünde Suriye'nin değişik limanlarına çıkan Çerkeslerin sayısı 45 bine ulaşmıştı. Onların ve Selanik'ten gelmesi beklenenlerin Nablus çevresine yerleştirilmesi planlanıyordu.⁹ Şam ve Halep şehir merkezlerine de az sayıda Çerkes yerleşmişti. 1878'de Bulgaristan'dan gelenler tarafından Şam'da bir mahalle kurulmuştu.

Çerkesler Suriye'de en yoğun olarak, askeri hat şeklinde Golan Tepeleri'ne yerleştirildiler. Hat, Dürzi bölgelerinin karşısında uzanıyor ve Bedevi kabileleriyle bir tür sınır oluşturuyor.

yordu. 13 köy 4 ila 17 kilometre arayla idare merkezi Kuneytra çevresine yerleştirilmişti. 1877-78 Osmanlı-Rus savaşından sonra Çarlık Rusyası tarafından işgal edilen Batum ve Kars bölgelerinden de Suriye'ye küçük Çerkes grupları gönderildi. Kuzey Kafkasya'dan doğrudan gelen sürgünler de oluyordu. Çerkes sürgününün hızı 1880'lerin başında düşmeye başladı.

1878-1880 yıllarında Suriye'ye yerleşenlerin tam sayısını tespit etmek zordur. Yönetim tarafından kayıtları tutulmadığı gibi büyük bir nüfus da sürgün sırasında ve yerleştikten sonra ölmüştür. Rusya konsoloslarının verilerine göre, anılan dönemde 45 binden fazla Çerkes sürgün edilmiştir. Daha önce gelenlerle birlikte Suriye'deki Çerkeslerin sayısı 70 bine kadar çıkmıştır. Yönetim Çerkeslere miri arazi, yani devlet hazinesinden toprak vermiştir. Dağıtım şu esaslara göre yapılıyordu: Üç kişiden oluşan bir aile 70 dönüm, dört-beş kişilik aile ise 130 dönüm toprak alıyordu. Çerkes aileleri toprakları, daha önce ait oldukları toplumsal sınıftan bağımsız olarak (askerlik hizmeti yapmaları karşılığı) feodal askeri-tımar sistemine göre paylaşıyordu.

1880'lerin sonunda Suriye'ye Çerkes göçü azalsa da hala devam ediyordu. Hem çevrelerindeki aşiretlerle çatışmalar hem de toprakların verimsiz oluşu nedeniyle Çerkesler daha toparlanamamıştı. 1888'de 10 yıllık vergi ve askerlik muafiyeti sona erdi ve bu hala yerleşemeyen göçmenler için ağır bir darbe oldu; ayaklanmaya kadar varan karışıklıklar çıktı. İstanbul Muhacirin Komitesi Suriye'deki makamlara Çerkeslerin yerleştirilmesi için gerekli masrafları komite hesabından karşılama yetkisi vermişti. Fakat,, göçmenlerin yerleşimini düzenlemek, para, tahıl, hayvan, iş aleti sağlamak ve konut yapımında yardımcı olmak için Şam'da bir yardım komitesi hükümetin emriyle ancak 1902 yılında kurulabildi. Verilen paranın ve yardımın azlığı, çorak topraklara yerleştirilmeleri gibi nedenlerle Şam'da kurulan komitenin varlığı da Çerkeslerin sorununu çözemedi.

Çerkes atlı birlikleri asi Bedevi aşiretlerine karşı ve Dürzi isyanlarının bastırılmasında kullanıldı. 1893 ve 1910 yıllarında Kerake şehrinde çıkan isyanın bastırılmasında etkili oldular. Kendilerine düşmanca davranan farklı etnik topluluklar içinde küçük gruplar halinde yerleştirilmiş Çerkesler için Osmanlı askeri gücünde yer almak bir tür zorunluluktur.

Çerkesler yerleştirildikleri bölgelerin ekonomik gelişimine katkıda bulundular. Daha gelişmiş tarım aletleri ve tekerlekli arabalar yapmaya, taş evler ve değirmenler inşa etmeye başladılar. Geleneksel gelişmiş tarım tekniklerini geniş ölçüde uyguladılar. Darı ve yulaf gibi yeni bitkiler yetiştirdiler. On yıl boyunca Suriye ve Filistin'de bulunan Rus bilim adamı A. Ruppın bu konuda şunları yazmıştır: "Çerkesler beraberlerinde Kuzey Kafkasya'dan daha gelişmiş tarım aletleri, iki yekpare ağaç tekerlekli ve demir çemberli yük arabasını, yulaf ekimini ve ev aletlerinde büyük bir nizam getirdiler. Ayrıca çalışkandılar. Tarlalarını taşlardan temizlediler. Böylece hemen hepsi varlıklı sayılabilecek bir yaşam düzeyine eriştiler."

İlk günlerden itibaren Osmanlı yönetimi Çerkesleri idari ve askeri hizmete, en başta da polis teşkilatına almaya başladı. Amman'da Çerkeslerden 300 kişilik bir polis süvari birliği oluşturuldu. Başında Mirza Vasfi bulunuyordu. Çerkes polislerden oluşan süvari bölükleri Kuneytra'da, Halep'te, Ceraş ve Kerak'da yerleşmişti.¹⁰ Çerkes birliklerine halktan vergi toplamak, ana yolları korumak ve en başta da hükümete boyun eğmeyen Bedevi kabileleriyle mücadele etmek gibi görevler verilmişti. Çerkes birlikleri düzenli ordu kuruluşuna göre organize oluyorlar, ustaca silah kullanan kişilerle takviye ediliyorlar ve silahlı kuvvetlerin en iyi birliklerinden birini oluşturuyorlardı. Polis teşkilatındaki hizmet, düzenli ordu-daki hizmetle bir sayılıyordu. Çerkes birlikleri Dürzilerin ve şehirlilerin isyanlarını bastırmakta kullanılıyordu. Onlar sayesinde Bedevi kabilelerinin tarım bölgelerine baskınları sona erdi ve bu kabilelerin bir kısmı da hükümetin itaati altına sokuldu.

Çerkeslerin Sultan'ın hediyesi olarak aldıkları toprakları Bedeviler, Dürziler, Kürtler ve Felah Araplar kendi otlakları sayıyorlardı. Anlaşmazlıkları çözmek için yapılan görüşmeler genellikle başarıya ulaşmadı ve tartışan taraflar silaha sarıldılar.

Golan Tepeleri'ne yerleşen Çerkesler daha ilk günlerde oradaki göçebe Bedevi Fadıl kabilesinin saldırısına uğradılar. İlk önce iki taraf arasında silahlı çatışmalar meydana geldi. Bunu, Bedevilerin Çerkes köyü Mansura'ya büyük bir baskın düzenlemeleri izledi. Osmanlı yönetimi bu olaydan yararlandı ve Bedevilerin üzerine tenkil seferi düzenledi. Bu seferin ardından Çerkesler de kan davası gelenegine uyararak göçebelere karşı saldırı düzenlediler.

Bedevilerle çatışmalarda Çerkesler savaş yeteneği ve silah bakımından üstünlük sağlıyorlardı. Fakat, sayı olarak onlardan önemli ölçüde geride kalıyorlardı. Üstelik Çerkes köylerinin aynı zamanda iki veya daha fazla aşiretle mücadele etmesi gerekiyordu. Bedevi-Çerkes anlaşmazlıklarında her iki taraf da çeşitli düşmanca eylemlerde bulunuyorlardı. Göçebeler sığırlarını Çerkeslerin tarlalarına sürüyorlar ve ekinlerini çiğnetiyorlardı. Bazen de Çerkesler bu sürülere el koyuyorlar ve su kaynaklarına Bedevileri yaklaştırmıyorlardı.

Özellikle arazi anlaşmazlığından kaynaklanan Dürzî-Çerkes çatışması sürekli ve kanlı bir hal almıştı. Dürziler de Bedeviler gibi eskiden beri Golan Tepeleri'nde hak iddia ediyorlardı. Önceleri Dürziler keşif hareketleriyle ve Çerkes köylerine ateş etmekle yetiniyorlardı. 1881 yılında Çerkeslere birkaç büyük baskın düzenlediler. Ancak, bu baskınlar Dürziler adına başarısızlıkla sonuçlandı. 600 kişilik Dürzî birliği Mansura köyüne yaptığı baskında bozguna uğradı. Bu olayları Çerkes süvarilerinin Dürzî bölgelerine karşı baskınları izledi. Düşman tarafların barış anlaşmasına vardıkları 1889 yılına kadar kanlı çarpışmalar devam etti.

1894'de yeni bir çatışma patlak verdi. Buna bir Dürzî grubunun küçük bir koyun sürüsüyle yol alan Çerkes karı ve kocaya saldırması neden oldu. Çatışma sırasında Çerkes kadın öldürüldü. Çerkes geleneklerine göre bir kadının öldürülmesi çok ağır suç sayılıyordu. Fakat,, Çerkes yaşlıları gençlerin intikam almasını yasaklayarak suçluların cezalandırılması talebiyle Kuneytra kaymakamına başvurdular. Meydana gelen olayın incelenmesi için Dürzî şeyhlerine bir heyet gönderdiler. Şeyhler olaydan dolayı üzüntülerini belirttiler ve şeriat kurallarına göre kan bedelini (300 Osmanlı lirası) ödemeye ve teşhis edilmesi durumunda da suçluları vermeye hazır olduklarını bildirdiler. Fakat, bu sadece bir taktikti. Anlaşma gereğince Çerkes temsilcileri teşhis için yola çıktılar. Yolu kesen Dürzîlerin saldırısına uğradılar. Çıkan çatışmada dört Dürzî öldü ve yeniden iki taraf da savaşa hazırlanmaya başladı. Havran'dan Lübnan'ın bütün Dürzî bölgelerine acil yardım çağrısıyla ulaklar salındı. Hasbeyi, Raşeyi ve Vadi-Acama'dan Dürzîlerin merkezi Mecel-Şems'e doğru müfrezeler yola çıktı. Lübnan'dan para ve silah geldi. Dürzîlerin savaş hazırlığına Lübnan Valisi Naim Paşa müdahale etmek zorunda kaldı ve onun emriyle bu olayla ilgili adli soruşturma açıldı. Kuneytra kaymakamı bir jandarma müfrezesiyle savaş hazırlıklarını durdurmak amacıyla Dürzîlerin yanına gitti. Fakat, esir alındı ve daha önce tutuklanan Dürzîlerin karşılığında serbest bırakıldı. Daha sonra, kaymakam, çevredeki köylerden Çerkes savaşıların toplandığı Mansur'a geldi. Kaymakam, davayı yasalara göre soruşturacağına kesinlikle söz vererek dağılmalarını istedi. Çerkesler kaymakam'a inandılar ve dağıldılar. 24 Mayıs 1894 günü sabah saat 10'a doğru, yaklaşık 10.000 kişilik Dürzî ordusu Mansur'a yaklaşarak uzaktan ateşe başladı. Evlerin pencerelerinden ve çatılarından da karşı ateş açıldı. Silah seslerine koşup gelen komşu köylerden Çerkeslerin de katıldığı çarpışma 14 saat kadar sürdü. Başlangıçta Dürziler köyün yanına kadar yaklaştılar ve içine girmeye çalıştılar. Fakat, sayıca üstün olmalarına rağmen Çerkesler tarafından geri püskürtüldüler. Rus

konsolosu Balyayev'in bildirdiğine göre, bu çatışmada 88 Dürzî öldü. Çerkeslerin kayıpları ise 44 erkek, 4 kadın, 7 çocuk ölü ve 4 yaralıydı. Aynı günün akşamı olay yerine vilayetin polis teşkilatı amiri Hüsrev Paşa geldi. Her iki tarafın liderlerini toplayarak barış anlaşması yapılmasını teklif etti. Ancak, Çerkes tarafı sadece Dürzîleri suçlu sayarak ve cezalandırılmalarında ısrar ederek bunu kesinlikle reddetti. Polis amiri sadece idari makamlar tarafından tahkikat yapılınca kadar hiçbir düşmanca eyleme girişilmeyeceğine dair söz alabildi.

Çerkesler adli soruşturmada adil bir sonuç çıkacağından ümitleri olmadığından İstanbul'a yüksek makamlara, hatta resmi makamlar aracılığıyla bizzat Sultan'a yazı gönderdiler. Yazıda Suriye Vilayeti Valisi Rauf Paşa'yı Dürzîleri gizlice himaye etmekle suçladılar ve değiştirilmesini talep ettiler. Sonuçta vali ve Kuneytra kaymakamı değiştirildi. Yeni vali Osman Nuri Paşa meselenin çabucak halledilmesi hakkında İstanbul'dan gelen emri yerine getirerek kendi başkanlığında Dürzî-Çerkes anlaşmazlığını soruşturacak bir komisyon kurdu. Çerkeslere teklif edilen şartlara göre Dürzîler Mansurlulara 1000 lira ödeyecekler ve özür dileyeceklerdi. Mütakerre 9 Ağustos 1894'de yapıldı. Hasbeyi, Raşeyi, Beka-Atı ve Mecel Şems'ten 35 Dürzî şeyhi Mansura'ya geldiler ve özür dilediler. Yapılan anlaşmaya rağmen, iki taraf da yeni bir çatışma çıkacağı beklentisiyle yaşadılar ve buna hazırlanmaya devam ettiler.

1895 sonbaharında yeni bir Dürzî ayaklanması çıktı. Dürzî ayaklanmaları bir yandan ulusal bağımsızlık karakteri taşıyor, diğer yandan da Hıristiyanların katledilmesi, Fellahların yağmalanması gibi haydutluk eylemlerini içeriyordu. Havran'da değişik Dürzî bölgelerinden savaşçılar toplandı ve sayıları 10 bin kişiye ulaştı. Kasım ayına kadar Dürzîlerin baskınları sonucu 9 köy yakıldı ve halktan 100 kişi öldürüldü. Olayların bu şekilde gelişmesi Osmanlı yönetimini isyancıları bastırmak için yeni askeri birlikler kurmasını gerektirdi. Bu

sıralarda Çerkeslerle Dürzîler arasında, eski düşmanlığı canlandıran ve yeni çarpışmalara neden olan küçük çatışmalar meydana geldi. 19 Kasım 1895 sabahı 3 bin kişilik Dürzî ordusu ikiye ayrılarak Mansura köyüne yöneldi. Bir bölümü Çerkeslerin üzerine saldıracak, diğer bölümü de (Fadıl Kabilesi) yan tarafa sarkacaktı. Çerkes ve Bedevi birliklerinin toplamı 2 bin kişiydi. Başlarında Çerkes ileri gelenlerinden Ançok Ahmet Bey vardı. Müttefik ordu köyden çıktı ve Dürzîlerle savaşa tutuştu. Çarpışmanın en şiddetli anında Ahmet Bey öldü ve Çerkes-Bedevi birlikleri geri çekilmeye başladı. Fakat, o sırada başında Mirza Bey'in bulunduğu Çerkes polis süvari bölüğü yetişti ve Dürzîlere saldırdı. Hemen ardından Beyrut'tan polis birliği yetişti ve o da Dürzîlerin üzerine hücum etti. Dürzîler savaş meydanında 400 ölü bırakarak kaçtılar. Çerkes ve Bedevi birlikleri Dürzîleri kovalayarak Dürzî bölgelerinin içlerine kadar ilerlediler, merkezleri Mecel-Şems'i yakıp yıktılar. Dürzîlere karşı oluşturulan orduya, başında Said Paşa'nın bulunduğu Kürt birlikleri de katıldı. Birleşik ordu hücumu devam etti ve Halos, Harar, Ayne Koniye, Zehitu ve Beka Atı köylerini ateşe verdi. 20 Kasım 1895'de Şam'dan 5'inci Süvari Tümeni komutanı Nuri Paşa komutasında 400 piyade, 200 süvari ve iki dağ topundan oluşan özel görevli bir Osmanlı birliği Havran'a geldi. Onun ardından üç piyade taburuyla, 4'üncü Ordu Komutanı General Memduh Paşa hareket etti. Çerkes-Bedevi-Kürt süvarileri de bu birliğe katıldılar. 4 ve 7 Aralık 1895'de Osmanlı kuvvetleriyle Dürzîler arasında isyancıların yenilgiye uğradığı çarpışmalar meydana geldi. Ceza olarak hükümet Dürzî bölgelerinin özerkliğini kaldırdı.

Suriye'nin askeri tarihinde Osmanlı hizmetinde bulunan birçok yetenekli Çerkes subayın adı geçer. Bunlardan biri de 20. yüzyılın başında Suriye'de bulunan Mareşal Osman Fevzi Paşa'dır. Suriye Vilayeti polis teşkilatının başında uzun süre Çerkes Hüsrev Paşa bulundu. Abaza Muhammed Bek Marşan 20. yüzyıl başında Halep şehri askeri komutanlığı

makamındaydı. Suriye tarihinde, Amman'da bulunan Çerkes Süvari Birliği'nin komutanı General Mirza Paşa Vasfi ve diğer birçoklarının adı geçmektedir.

Şam'daki Rusya konsolos danışmanı Zuyev'in verdiği bilgilere göre, Şubat 1904'de Suriye vilayetinde 36.690 kişiden oluşan 6.065 Çerkes aile yaşıyordu.¹¹ 30 ve 40 bin sayılarını veren kaynaklar da vardır. Ancak, en doğru veriler

Suriye'de 1920'de Fransız manda rejiminin kurulmasından sonra elde edilenlerdir. Fransız araştırmacı De Proux, 1930'ların ortasında Suriye topraklarında 25 bin civarında Çerkesin yaşadığını düşünmektedir.¹² 1935 yılında Fransız manda yönetiminin yaptığı nüfus sayımının sonuçları aşağıdaki tabloda yer almaktadır. (Bir ailede 5-8 kişi üzerinden yapılan hesapla, o dönemde Suriye'de yaklaşık 25 bin Çerkes olduğu sonucuna varılabilir):

Tablo – 1 Fransız Manda Yönetiminin Yaptığı Sayım

Sancak	Kaza	Yerleşim Yeri	Hane Sayısı	Etnik Yapı
Halep	-	Halep şehri	100	Adige (Kabardey ve Abzeh)
	Cebel-Sman	Hanasir köyü	100	Adige (Kabardey)
	Mumbuc	Mumbuc köyü	400	Adige (Abzeh)
	Azaz	Ayn Dahan köyü	15	Adige (Abzeh)
İskenderun	Antakya	Bedirge köyü	35	Adige (Abzeh)
	Kırıkhan	Reyhaniye köyü	120	Adige (Abzeh)
		Yenişehir köyü	95	Adige (Abzeh)
		Harran köyü	60	Adige (Abzeh)
Deyr-ez-Zor		Salahiya mahallesi	20	Çeçen
		Rakka köyü	100	Adige (Kabardey), Çeçen
		Ras el Ayn köyü	70	Çeçen
		Kara köyü	50	Çeçen
		Safih köyü	80	Çeçen
		Tel Ruman köyü	10	Çeçen
Hama		Mireic Eddar köyü	50	Adige (Bjeduğ)
		Tel Snan köyü	120	Adige (Bjeduğ), Abaza
		Tel Adda köyü	60	Adige (Bjeduğ)
		Deyl el Acel köyü	50	Adige (Kabardey)
		Cessin köyü	30	Dağıstanlı (Avar)
Humus	Humus	Humus şehri	50	Dağıstanlı (Avar, Lezgi, Kumuk)
		Ayn Zat köyü	180	Adige (Bjeduğ)
		Tel Amri köyü	150	Adige (Bjeduğ)
		Abu Hamama köyü	30	Adige (Bjeduğ)
		Asil köyü	60	Adige (Bjeduğ)
		Deyr Fur köyü	160	Dağıstanlı
		Tlil köyü	50	Adige (Bjeduğ)

Şam	Şam	Muhacirin mahallesi	60	Adige (Bjeduğ, Kabardey ve Abzeh)
		Marj Sultan köyü	70	Adige (Abzeh)
		Boydan köyü	30	Karaçay ve Balkar
		Bley köyü	150	Karaçay ve Balkar
Havran	Kuneytra	Kuneytra şehri	400	Adige (Abzeh ve Kabardey)
		Mansura köyü	120	Adige (Bjeduğ ve Abzeh)
		Ayn Zivan	150	Adige (Abzeh)
		Mumsiya köyü	50	Abaza
		Cuveyza köyü	100	Adige (Abzeh ve Kabardey)
		Breyka köyü	150	Adige (Abzeh)
		Bir Acam köyü	70	Adige (Bjeduğ, Kabardey ve Abzeh)
		Surman köyü	120	Adige (Bjeduğ)
		Koçniya köyü	150	Adige (Kabardey ve Abzeh), Abaza
		Faham köyü	20	Adige (Abzeh)
		Fazara köyü	10	Oset
		Hamidiya köyü ¹³	30	Adige (Kabardey)
		Ayn Surman köyü	30	Adige (Kabardey)
		Ruhina köyü	25	Adige (Abzeh)
	Sandaniya köyü ¹⁴	10	Çeçen	
	Farac köyü	14	Oset	
Alaviti		Ceblya köyü	50	Adige (Bjeduğ)
		Arab el Mülk köyü	20	Adige (Bjeduğ)
		Sukass köyü	15	Adige (Bjeduğ)
Toplam	-	-	4039	

Suriye'ye yerleşen Çerkeslerin sayısı tam olarak bilinmemektedir. 1878–1880 yıllarındaki yer değiştirmeleri sırasında yönetimler tarafından sağlıklı bir istatistik kaydı tutulmamıştır. Çerkeslerin kendi kayıtlarını tutacak durumda olamamaları da nüfus rakamlarını tahmin etmeyi zorlaştırmaktadır. Üstelik Balkanlar'dan ikinci sürgün döneminde Çerkes nüfusu ölümler nedeniyle erimiştir. Şam ve Beyrut'taki Rus konsolosluklarının verilerine göre, 1878–1880 yıllarında Suriye'ye yerleştirilen Çerkeslerin sayısı 40–50 bin arasındaydı. İzzet Aydemir, yaptığı araştırmalara dayanarak, anılan dönemde Suriye'ye 70 bin kadar Çerkesin yerleştiğini kabul etmektedir.¹⁵ Suriye'de sağlıklı istatistikî veriler, Maverai-

Ürdün'de 1920'de Fransa ve İngiltere'nin sömürgeci manda yönetiminin kurulmasından sonra elde edilmiştir. 1935'teki sayıma göre Suriye'de 25 bin kişilik nüfusu oluşturan 4.039 Çerkes aile yaşıyordu. Buna göre bir ailenin 5–8 kişiden oluştuğu görülmektedir. Maverai-i Ürdün'deki sekiz Çerkes köyünde aynı dönemde 9 bin kişi yaşıyordu; bunlardan 850'si Çeçendi. Filistin topraklarında (bugünkü İsrail) kurulan iki Çerkes köyünde (Reyhaniye ve Kfar-Kama) 1930'lu yılların başında 900 nüfus sayılmıştı.

Şubat 1904'de Şam Valisi Nazım Paşa vergi toplayabilmek için Havran'da sayım yaptırmak istedi. Çerkesler bunu kabul etmedikleri

gibi kendilerine Maan bölgesinde tarıma uygun toprak verilmesini istediler. Nazım Paşa, itaat etmeyen Çerkeslerin Kuzey Kafkasya'ya geri gönderilmesi için Rusya konsolosluğuna başvurdu. Fakat, iki devlet arasında sürgünlerin dönüşünü yasaklayan bir anlaşma olduğu için bundan vazgeçmek zorunda kaldı. Eylül 1905'te görüşmeler için görevlendirilen Çerkes asıllı Hüsrev Paşa uzun ve sert tartışmalardan sonra soydaşlarını itaatsizlikten vazgeçmeleri ve bir süre daha yerlerinde kalmaları için ikna etti.¹⁶

Birinci Dünya Savaşı yıllarında Osmanlı hükümeti Suriye'nin Çerkes bölgelerinde de seferberlik ilan etti ve acemi erler cephelerin en sıcak noktalarına gönderildi. Çerkes polis birlikleri askeri komutanlık tarafından Suriye'deki ulaşım yollarının ve yiyecek üslerinin korunmasında kullanıldı.

1916 yılında Mekke Şerifi Hüseyin ve oğlu Faysal İngiltere'nin desteklediği Arap isyanını başlattılar. Osmanlı baskısını üzerlerinde hisseden Suriye Arapları isyanı aktif olarak desteklediler. Bu bölgedeki Çerkes halkı politik olarak zor bir durumda kaldı. Osmanlı Devleti'ne sadık kalmaları, Çerkesleri Osmanlı Devleti'nin askerleri olarak gören Arapların düşmanca hareketlerini arttırdı. Çerkes köylerinin en yaşlıları o zamanlar Araplarla aralarında sürekli meydana gelen silahlı çatışmaları hatırlıyorlar. Şerif Hüseyin'in ordusu Kuzey Suriye'ye geldiğinde, Çerkes kasabası Mumbuc'un yakınında yaşayan Araplar onlardan Mumbuc'un yıkılıp yağma edilmesini istediler. Arap ordusunun yaklaştığını öğrenen Çerkesler, Mumbucuların Arap isyanını desteklemek arzusunda olduklarını bildiren bir heyet gönderdiler. Bu, Çerkeslerin savaş yıllarında Arapların tarafında yer aldığı ilk olaydı. 1920'de Suriye'nin Fransız birlikleri tarafından işgali başlayınca Mumbucular Araplarla yaptıkları anlaşmaya sadık kalarak Fransızlara karşı silahlı direniş gösterdiler. Fakat, motorize birliklerle yaptıkları savaşı kaybettiler.

Mavera-i Ürdün'de de Çerkesler İngiliz birliklerine karşı sert direniş gösterdiler. Mart 1918'de General Allenby'nin 6. İngiliz Ordusu'nun baskısıyla Osmanlı birlikleri geri çekildi. Çerkes birlikleri İngilizlerle çarpışmaya girdi. Her iki taraftan verilen büyük kayıplardan sonra sayı ve silahça üstün olan İngilizler kazandılar ve Mavera-i Ürdün'ü işgal ettiler.

Nisan 1920'de San Remo'da yapılan konferansta galip Avrupa devletleri Arap topraklarını Osmanlı Devleti'nden kesin olarak kopardılar. Manda sistemine göre Milletler Cemiyeti Irak ve Filistin'i İngiltere'ye verdi. Suriye'nin büyük kısmı Fransa'nın sömürge idaresine geçti.

Çerkeslerin Kuzey Kafkasya'dan Suriye'ye gelişi küçük ölçülerde de olsa 1920'li yılların başına kadar sürdü. Çerkesler yoğun olarak Golan Tepeleri'ne Mavera-i Ürdün'e, Hama, Humus ve Halep kentlerinin yakınlarına yerleştiler.¹⁷ Kurdukları Amman, Ceraş, Kuneytra ve Mumbuc köyleri zamanla büyüyerek kentlere dönüştü.¹⁸ Son grup Çerkes, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra geldi. Bunlar çoğunlukla Almanlara esir düşen ve savaştan sonra Kuzey Kafkasya'ya dönmeyen Kızılordu'nun eski askerleri ile 1942'de Kuzey Kafkasya'nın Nazi Almanyası tarafından işgalinde Alman ordusuna alınan gençlerdi.

Komşu aşiretlerle çatışmalar, toprağın verimsizliği gibi nedenlerle 1920'lere kadar Çerkes nüfusun yer değiştirmesi devam etti. Bazı gruplar Suriye dışına göç ettiği gibi daha elverişli topraklar arayan bazıları da Suriye içinde yer değiştirdi; küçük yerleşimler büyüklerle birleşti. Örneğin, Şam'da bulaşıcı hastalıkların kurbanı olanlar Kuneytra'daki soydaşlarının yanına yerleştiler.

1920'lerde, Suriye'nin Fransa mandası altında bulunduğu dönemde bazı Çerkesler bu kez iç düzeni sağlayan süvari birlikleri olarak Fransız yönetiminin hizmetindeydiler. Bu dönemde Çerkes aydınları Emin Semgüç önderliğinde

de kültürü canlandırma çalışmalarına başladılar. Çoğu Kuneytra bölgesinde bulunan 40 kadar okul açıldı. 1928'de Arapça, Fransızca ve Latin harfleriyle Çerkesçe olarak yayınlanan haftalık "Marc" gazetesi çıkmaya başladı. Fakat, 1936'da Fransız manda yönetimi sona erince Suriye hükümeti okulları, gazeteyi ve açılan yardımlaşma derneğini kapattı. Fransızlar gittikten sonra Çerkesler için durum daha kritik hale geldi. Arap milliyetçileri Çerkesleri Fransız işgalcilerle işbirliği ile suçlayarak Çerkes karşıtı bir kampanya başlattılar. Fransız birliklerinde görev yapanlar ve kültür adamları Suriye'yi terk etmek zorunda kaldılar.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Suriye ve Sovyetler Birliği arasında gelişen iyi ilişkiler sayesinde Suriyeli Çerkesler, Kuzey Kafkasya'da yaşayan soydaşlarıyla ilişkilerini geliştirme imkanı buldular. Özellikle 1960'lar parlak dönemdi. Kafkasya'dan çok sayıda kitap, gazete, dergi, kaset vb. getirildi. Suriyeli Çerkesler genel olarak kültürlerini ve kimliklerini korusalar da az ve dağınık nüfusları, Suriye hükümetinin kültürel haklar konusunda baskıcı olması gibi nedenlerle dil ve kültürlerini kaybetme tehlikesini her zaman hissettiler.

Kasım 1947'de Filistin iki devlete bölününce Suriye ve İsrail birlikleri arasında çatışmalar başladı. Çerkesler, daha sonra Ürdün hava kuvvetleri komutanı olan İhsan Şurdum liderliğinde gönüllü birlikler oluşturarak Filistin'de savaşa katıldılar. 1948-49 yıllarında Arap-İsrail savaşına Çerkeslerin gönüllü ve etkili katılımı Araplar ile Çerkesler arasındaki ilişkilerin düzelmesini sağladı.

Savaştan sonra Suriye'de art arda meydana gelen askeri darbelerde savaş yeteneği ve disiplini yüksek Çerkes birlikleri etkin rol oynadılar. 1960'ta Suriye Çerkeslerinin nüfusu 38 bine düşmüştü. Haziran 1967'de başlayan Arap-İsrail savaşı Suriye Çerkes toplumunun sosyo-ekonomik ve siyasi durumunda büyük değişikliklere yol açtı. İsrail'in Suriye'ye ilk ve en büyük darbesi Çerkeslerin çoğunun

yaşadığı Golan Tepeleri'nden geldi. O sırada Kuneytra'da ve çevresindeki köylerde 16 bin Çerkes yaşıyordu.¹⁹Kuneytra Suriyeli Çerkeslerin kültürel merkezi sayılıyordu. Uçak ve tankların desteğinde ilerleyen İsrail birlikleri karşısında büyük kayıplar veren Suriye ordusu geri çekilirken Çerkesler umutsuzca direndiler. İsrail birlikleri 9 Haziran 1967'de Kuneytra'yı aldılar; şehri ve çevresindeki Çerkes köylerini tamamen yaktılar. Golan'ı terk etmek zorunda kalan Çerkesler, Suriye Çerkes Yardımlaşma Derneği tarafından Şam'da geçici olarak okullara ve hastanelere yerleştirildiler. Bu dönemde gençlerden bir grup Kuzey Kafkasya'ya dönmek için kampanya başlattı. 3 bin kişi adına SSCB elçiliğine başvuruda bulunuldu. Fakat, Sovyetler Birliği'nin Çerkesleri hemen kabul etme imkânının olmadığı ve isteklerinin daha sonra değerlendirileceği cevabı verildi.

Çerkes mültecilerin durumuyla ABD hükümeti ilgilendi. Golan'daki topraklarından vazgeçmeleri karşılığında isteyenlerin ABD'ye, çoğu İkinci Dünya Savaşı mültecisi olan Kuzey Kafkasyalıların yaşadığı New Jersey eyaletinde bulunan Paterson şehrine yerleşmesi teklif edildi. İlk grupta ABD'ye bin kişi yerleşti. Suriyeli Çerkeslerin ABD'ye göçü o zamandan beri devam ediyor. Mültecilerin bir kısmı Ürdün'e, diğer Arap ülkelerine veya Batı Avrupa ülkelerine göç etti. Suriye'de kalanlar ise Şam ve civarına yerleşti.

3. Günümüzde Suriye'de Çerkes Varlığı: Dönüşüm Çağı

20. yüzyılın ikinci yarısında Suriye Çerkesleri dönüşüme uğradı. Birincisi, yaşam ortamları değişti; Çerkeslerin çoğu iç göç sonucu bugün Şam'da yaşıyor. Şam, bugün "Doğu"nun büyük başkentlerinden biri. 2009 yılı resmi verilerine göre Şam'ın nüfusu 1.771.000 kişi. Ekonomik ve altyapısal olarak başkente bağlı çevredeki yerleşimleri de dahil edersek, 2004 verilerine göre burada 2,4 milyon kişi yaşıyor. Her şehir gibi Şam'da aslında birbirine geçen birkaç Şam'dan oluşuyor. Eski şehir virane

görünümlü sıvasız evlerden oluşan, altyapısı zayıf, unutulmuş kenar mahallelerden oluşuyor. Labirent gibi dar sokaklarında turist olarak dolaşırken veya arabayla geçerken dikkatli olmak gerek. Öteki Şam ise çağdaş mimarisi, pahalı mağazaları, zengin konakları ve çağdaş klinikleriyle kendine yeten idari bir merkez. İşte bu “ikinci Şam” Suriye’nin Çerkes eliti için çekim merkezi oldu. Burada Çerkesler, geleneksel yaşam tarzını tasfiye eden çağdaş şehir yaşamına dahil oldular. Yaşamın daha hızlı ritmi, yeni zaman kavramı ve ona sıkı şekilde uyma gereği, yoğun bilgi alışverişi ve yeni teknolojilere erişim son 20-30 yılda Çerkes toplumunun geleneksel içe kapalılığını kırdı. İçe kapalılığın kırılması Çerkesler arasında iki dilliliğin yaygınlaşmasını sağladı. Bu durum sadece Çerkesçe bilen en yaşlı kuşakta çok yaygın değildi. Şehirli Çerkesler Arapçaya, kısa süre sonra da İngilizceye hakim olmaya başladılar. Kuzeybatı Kafkasya’da Maykop’ta öğrenim gören Suriyeli Çerkesler günlük İngilizceyi problemsiz konuşuyorlar. Çerkesler, son 30 yılda yeni meslekler de edindiler. Bugün sadece orduyla, güvenlikle ve savunma bakanlığıyla bağlantılı yapılarda değil, bilim, kültür, yüksek öğretim ve tıp alanlarında da yer alıyorlar.

Son zamanlara kadar Çerkeslerin geleneksel uğraşı askerlikti. Hem Osmanlı yönetimi döneminde, hem de Fransız mandası ve ardından bağımsızlık dönemlerinde devlete geleneksel bağlılıkları Çerkesler hakkında yasalara uyan ve sadık Suriye vatandaşları imajı yarattı. Suriye’deki Çerkes diasporasını araştıran tek Rusyalı araştırmacı olan Anzor Kuşahabiyev, “1990’ların sonlarına doğru ülkenin silahlı kuvvetlerinde etkin 30-35 Çerkes general vardı” diye yazıyor. Ancak, Suriye’de Çerkesleri askeri bir kast olarak nitelemek abartı olur. Aralarında başarılı doktorlar, çiftçiler, bilim insanları, yazarlar ve şairler bulunmaktadır. Çerkesler, Suriye’nin askeri eliti arasında artık 20 yıl önce sahip oldukları etkiye sahip değiller. Çerkeslerin askeri bir sınıf oldukları düşüncesi çok fazla abartılıyor. Bazı analizciler bugün Beşar Esad’ın güvenlik güç-

lerinde ve ordusunda hiçbir kilit makamda Çerkes olmadığını yazıyor. Böyle ciddi dönüşümler yaşanırken Suriyeli Çerkesler, Kuzey Kafkasya’yı eskisi gibi manevi vatan olarak görüyorlar. Genç Çerkeslerin kimliği ise yeniden üretilen Adıge Habze çevresinde oluşuyor. Suriye Çerkesleri hem 1920’lerde hem de 1960’larda tarihi vatanlarına dönme isteğiyle SSCB’ye dilekçeler göndermişlerdi. Rusya Federasyonu Devlet Arşivi’nde (GARF) bu konuda yazışmalar bulunmaktadır. 1980’lerde ve 1990’larda Suriye Çerkes diasporasıyla ilişkiler bürokratik engeller yüzünden zorlukla yürüyen nominal bir karakter taşıyorken, bugün internet iletişimde sınırları kaldırdı ve internet bütün diaspora ülkelerinde Çerkes bilincinin biçimlenmesine etki eden faktörlerden biri oldu. Suriye Çerkeslerinin Rusya Federasyonu Çerkesleriyle iletişimi sadece kişisel ve akrabalık bağlarıyla gerçekleşmiyor. Aynı zamanda, henüz o kadar aktif olmasa da facebook’ta Adıge-Abhaz grubu “Western Caucasus”taki iletişimle de gelişiyor.

4. Suriye’de Halk Ayaklanması ve Çerkesler

Bugün Suriye’de çoğunluğu Şam, Halep ve Humus’ta yaşayan 90 ila 100 bin Çerkes vardır. Çerkesler Suriye toplumunun bir parçası. Birileri, kuşkusuz Esad rejimini destekliyor ve birileri de muhalefet ediyor. Başından beri hükümet karşıtı gösterilere katılan Çerkesler var. İçişleri Bakanlığı yakınındaki gösterilere katılan ve tutuklanan 11 kişiden 5’i Çerkesti. Vali Mirza’nın muhalefetin tarafına geçtiği biliniyor. Şu anda direnişçileri temsil eden başlıca yapı olan “Suriye Ulusal Konseyi”nde bulunan, Suriye’de tanınmış bir İslam alimi olan Şeyh Cevdet Said Tsey Çerkes kökenlidir ve Beşar Esad’a açıkça muhalefet ediyor. Şeyh Cevdet Said, Suriye’de tanınmış İslam otoritelerinden biri ve bütün İslam dünyasında şiddet karşıtlığıyla tanınıyor. Meslektaşlarıyla birlikte kaleme aldıkları, Esad hükümetinin Suriye vatandaşlarına yönelik şiddet uygulamalarından duydukları kaygıyı dile getirdikleri açık mektubun 20 imzacısından biriydi.

Resim: 1 Ber Ajam

Resim: 2 Ber Ajam

Resim: 3 Ber Ajam

Kuzey Kafkasya'dan Suriye'de artan şiddet karşısında ilk olarak Aralık 2011'de tepki geldi. Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti Bölgesel Halk Hareketi Çerkes Kongresi, Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Medvedev'e çağrıda bulunarak Suriye Çerkes diasporasının Kuzey Kafkasya'ya dönüşü için imkan sağlanmasını istedi.²⁰ Bu talepten kısa bir süre

sonra Adıgey Cumhuriyeti Çerkes Kongresi, çatışmaların ortasında kalan Suriye Çerkeslerinin Kuzey Kafkasya'ya transferi için Rusya Federasyonu'nun harekete geçmesini istedi.²¹ Ardından, Suriye Çerkesleri Rusya Federasyonu'nda Kafkasya ile ilgilenen medyanın ilgi odağı oldular. 6 Ocak 2012 itibarıyla yaklaşık 300 kişiden oluşan dört Suriyeli

Çerkes grubu, Suriye'nin iç savaş sınırına geldiği günlerde tarihi vatanlarına dönüşlerine yardım edilmesi isteğiyle Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Medvedev'e ve Adıgelerin kurucu millet olduğu Kuzey Kafkasya Cumhuriyetlerin başkanlarına (Adıgey Devlet Başkanı Aslan Thakuşinov'a, Kabardey-Balkar Cumhuriyeti Devlet Başkanı Arsen Kanokov'a ve Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti Devlet Başkanı Raşid Temrezov'a) başvuruda bulundular. Şubat 2012 içinde Suriye'deki Çerkes toplumu temsilcileri Kabardey-Balkar Cumhuriyeti'ni ziyaret etti. Temsilciler, Çerkeslerin Suriye'den çıkmak istediklerini ve insanların gelecekte korktuklarını söylediler. Çerkeslerin yönetim ile muhalefet arasında tarafsız kalmaya çalıştığını, Fakat, ülkedeki durumun her geçen gün kötüleştiğini açıkladılar.²²

Suriye Çerkeslerinin Rusya Federasyonu makamlarına ve kamuoyuna başvurusu konusunda Rus medyasının yaklaşımı bazı özellikler taşıyor. Birincisi, Rusya Federasyonu'nun saygın medyasında konuyla ilgili yayınların

sayısı muhtemel beklentilerin üzerinde. İkincisi, hepsinin ölçülü bir söylemi olduğu fark ediliyor. Verdikleri bilginin doğruluğunu teyit etmeyen haber portallarından yayılan birkaç dezenformasyon girişimi dışında (Kuzeybatı Kafkasya'ya dönen Suriyeli Çerkeslere federal bütçeden ayrılacak 5 milyon Ruble yardım vb.) Rusya Federasyonu medyası genel olarak ölçülü ve ilkelidir.

Moskova'da Suriye Çerkesleriyle ilgili henüz bir karar alınmadı. Suriye Çerkeslerinin Rusya Federasyonu'na kabul edildikleri takdirde onlara özel haklar tanınacağı düşüncesiyle bu projenin federal bütçeye yük getireceğine, Suriyelilerin çalışmayacağına ve yük olacağına dair şüpheli sesler duyuluyor. Ancak, 1990'lı yıllarda Rusya Federasyonu'na dönen Suriye Çerkeslerinin geri dönüş tecrübesi Adıgey'de ve Kabardey-Balkar'da (Karaçay-Çerkes'e geri dönen hemen hemen hiç kimse yok) bunun hiç de öyle olmadığını gösteriyor. Örneğin, Adıgey'de artık uyumun daha hızlı olabileceği uygun bir ortam var. Geri dönenlerin yeni ortama uyum sağlamalarına yardımcı olmak

Resim: 4 Merj Al Sultan

Resim: 5 Merj Al Sultan

Resim: 6 Merj Al Sultan

Resim: 7 Ber Ajam

Resim: 8 Ber Ajam

üzere faaliyet gösteren hem resmi yapılar (*Tsentr Adaptatsii Repatriantov*), hem de sivil toplum kuruluşları var. Örneğin, uzun zaman önce Türkiye'den dönüş yapan Necdet Hatam Meşfeş ve Suriye'den dönen Yahya Staşbusivil toplum kuruluşlarında aktif olarak çalışıyorlar. Özellikle, Türkiye'den ve Arap ülkelerinden gelen öğrencilere yardım ediyorlar. Milliyetler ve Soydaşlarla İlişkiler Komitesi ile ve Adıgey medyasıyla işbirliği yaparak bu öğrencilerin Türkiye'nin, Ürdün'ün veya Suriye'nin başka bir halkından değil, Adige olduklarını anlatıyorlar. İki yerel üniversitede (Adıgey Devlet Üniversitesi'nde ve Teknoloji Üniversitesi'nde) Suriyeli ve Türkiyeli öğrenciler okuyorlar. Bu öğretim yılında Suriye ve Türkiye'den 55 öğrenci için kontenjan ayrıldı. Rusçayı yabancı dil olarak öğretmek için özel metotlar kullanan öğretmenleri var. Devlet Radyo-Televizyon Kurumu "Adıgeya" Çerkesçe, Arapça ve Türkçe olmak üzere üç dilde yayın yapıyor ve 2009 yılından beri Ürdün'deki Çerkes uydu kanalı Nart TV ile işbirliği içinde.

Kosova tecrübesi çok şey öğretti. 1998 yılında Moskova'nın aktif desteğiyle Kosova Çerkesleri, savaşın sardığı Yugoslavya'dan Adıgey'e getirildi. Kosova Çerkesleri için özel olarak Maykop yakınlarında Mafehabl (Saadet Köyü) adı verilen bir köy kuruldu. İmkanlar ölçüsünde Kosovalılara Kabardey-Balkar Cumhuriyeti hükümeti, Karaçay-Çerkes Cumhu-

riyeti "Merkuriy" firması, Kıyıboyu Şapsığ Adıge Hase, Krasnodar Kray'ı Adıge Hase, ABD Adıge Hase (New Jersey ve Kaliforniya), Ürdün'den Hase, İsrail'de Çerkeslerin yaşadığı Kfar-Kama ve Reyhaniye halkı ve Hamburg Adıge Hase yardım etti. Krasnodar Krayı Valisi N. Kondratenko da "Dönelere Yardım Vakfı"na 200 bin Ruble katkıda bulundu, İslamey köyünden (Kabardey-Balkar Cumhuriyeti) M. İrugov kendi parasıyla Mafehabl'de cami yaptırdı. Vatana dönüş "Kosovalılar" için kolay olmadı. Bazı yerel görevliler anlayışsız davrandı. Farklı politik ve kültürel çevrelerde 150 yıl yaşamaktan kaynaklanan, özellikle İslama bakışta belirgin olan kültürel farklılıklar dile getirildi. Ancak, Kosovalıların Adıgey'den kısa sürede gideceklerine dair karamsar tahminlerin aksine, Adıgey'e gelen yaklaşık 200 Yugoslavyalı Çerkesten sadece 30 kadarı Almanya'ya ve Türkiye'ye gitti.

Kuzeybatı Kafkasya'da vatanında kalan Çerkesler kendilerine yeni iş alanları yarattılar. Rusça öğrendiler, gençler Adıgey Devlet Üniversitesi'nde eğitim aldılar. 1990'lı yıllardan itibaren Türkiyeli, Suriyeli ve Kosovalı Çerkeslerin vatana dönüş tecrübesi gösterdi ki, diaspora Çerkeslerinin Rusya Federasyonu gerçekliğine uyum sağlayamayacakları iddiası doğru değil. Birincisi, Kuzeybatı Kafkasya'ya dönen Çerkesler yasalara uyuyorlar ve kendilerini kabul eden devlete sadık oluyorlar. Uzmanlar tarafından eskiden beri altı çizilen

Resim: 9 Marj Al Sultan

Resim: 10 Marj Al Sultan

Resim: 11 Marj Al Sultan

Resim: 12 Marj Al Sultan

Resim: 13 Marj Al Sultan

Resim: 14 Marj Al Sultan

Çerkeslerin bu özellikleri, onların orta ve yeniçağlarda Polonya'da ve Osmanlı Devleti'nde gurbetçi-savaşçı olarak başarılı olmalarını sağladı. Günümüzde ise muhacirlerin torunlarının İsrail, Türkiye ve Suriye güvenlik güçlerine ve ordularına ideal şekilde entegre olmalarını sağlıyor. İkincisi, geri dönenler kim-

seye yük olmuyorlar. Beraberlerinde Kuzey Kafkasyalı Çerkeslerin henüz sahip olmadığı iş tecrübelerini getiriyorlar. Geri dönenler tarafından açılan diş klinikleri, kuru temizleme, mağazalar, fastfood tipi küçük restoranlar, tavuk eti üretimi yapan küçük tesisler, giysi dikim fabrikaları, yabancı dil öğretim okulları,

inşaat firmaları Maykop'ta, Nalçık'ta ve yerleştikleri köylerde istihdam alanları yaratıyor.

Ancak, Suriye konusunda izlediği politikaya bağlı olarak Rusya Federasyonu, Çerkeslerin Kafkasya'ya dönüşünü resmi olarak desteklemiyor. Gelenlere kesin bir itirazı olmasa da Moskova bu konuda 'suskunluk' politikası izliyor ve Kuzeypatı Kafkasya'da bulunan Çerkes cumhuriyetlerine gelen Suriyeli Çerkeslerin sorunları resmi düzeyde ele alınmıyor. Ataları bugünkü Rusya Federasyonu topraklarından çeşitli nedenlerle göç etmiş kişilerin torunlarına ülkeye dönme ve vatandaşlık hakkı sağlayan "ülkedaşlar yasası" Suriyeli Çerkesler için işletilmiyor. Fakat, yerel cumhuriyetlere bunun için tanınmış yıllık kotalar var. Bir süre önce bu kotalar dolunca artırılması için cumhuriyet yönetimlerine inisiyatif tanındı.

5. Suriyeli Çerkeslere Yardım Çabaları

Suriye'den Kuzeypatı Kafkasya'ya gelen Suriyeli Çerkeslere yardımı esas olarak sivil toplum örgütleri organize ediyor. Bunların başında da Kabardey-Balkar Toplum Derneği "Perit" geliyor. Son bilgilere göre, 1800 kişi Perit derneğinden davetiye talep etti. Bunlardan 1.250'sinin talebi karşılanabildi, diğerleri bekliyor. Davetiyelerin hazırlanabilmesi için önce talepte bulunanların pasaport kopyaları Arapçadan Rusçaya çevriliyor. Başvuru formları Göçmen Dairesi'nden bir ay sonra çıkıyor. Ancak, her davetiye için 500 ruble (15 dolar) ödemek gerektiği için bürokrasi çilesine ekonomik zorluklar da ekleniyor. Davetiyesi eline geçtiği halde yol parası olmadığı için Suriye'den çıkamayanlar çok. Gelenlerin ise kira ve yemek giderlerinin karşılanması ve kalıcı mekanlara yerleştirilmesi sorunları var.

Eylül 2012 itibarıyla Suriye'den Kuzeypatı Kafkasya'ya gelen Çerkeslerin toplam sayısı 420 kişidir. Kabardey-Balkar Cumhuriyeti'nde 370 kişi bulunuyor. Diğerleri Adıgey Cumhuriyeti'ne gönderildi. Sanatoryum ve otellerde kalıyorlar ve tüm giderleri karşılanıyor. Bunlardan 49 aile, köylerde Perit Derneği tarafından satın alınan evlere yerleşmeyi kabul etti ve kura sonucu 9 aile evlere yerleşti.

Evler için iki uygun taksitle ödeme yapmaya başlayacaklar. 5 yıldan önce evden çıkan ve Kafkasya'yı terk edenlerden evleri geri alınacak.

Oturma izinleri ve vize süresinin uzatılması gibi sorunlar ve ağır işleyen bürokrasiye rağmen çözülmeye başlandı. "Vatana dönen" Çerkeslerin sayısının artması Suriye'de olayların nasıl gelişeceğine ve sonlanacağına, kurulacak yeni düzene ve biraz da yerleştikleri yerlerde yaşamlarını sürdürme olanaklarına bağlıdır.

Türkiye Çerkesleri de Suriye'de yaşayan soydaşlarına yardım için harekete geçtiler. Merkezi Ankara'da bulunan Kafkas Dernekleri Federasyonu (KAFFED) yardım toplanması için kampanya başlattı. KAFFED yetkilileri Suriye'deki Çerkeslerin durumu ve yapılabilecekler konusunda Rusya Federasyonu Ankara Büyükelçisi Vladimir İvanovski ile iki kez görüştüler. Görüşmede Suriyeli Çerkeslere Rusya Federasyonu yasalarında var olan ülkedaş yasasının uygulanması, Kabardey-Balkar Cumhuriyeti'ne verilen ve şu anda dolmuş olan 450 kişilik yıllık kotanın arttırılması, Suriye'den Kuzeypatı Kafkasya'ya gitmek isteyenlerden savaş durumunu göz önüne alarak vize istenmemesi, oturma harçlarının alınmaması, Kosova örneğinde olduğu gibi anavatanına dönmek isteyenlerin dönüşünün Rusya Federasyonu tarafından bir an önce sağlanması talepleri iletilmiştir.

Türkiye'de sivil inisiyatif grupları da sorunu kamuoyuna duyurmaya yönelik faaliyetler yürütüyorlar. Çerkesya Platformu üyeleri 23 Eylül 2012'de Türkiye'de üç ilde (İstanbul, Ankara, Antalya) ve Berlin'de eşzamanlı gösteriler düzenleyerek Rusya Federasyonu büyükelçiliği ve konsoloslukları önünde Suriye Çerkeslerinin vatanlarına dönme hakkının sağlanması talebini dile getirdiler. Ayrıca, yemek ve benzeri organizasyonlarla yardım toplanmaya çalışıyorlar.

Türkiye'deki kamplarda, bilindiği kadarıyla, Suriyeli Çerkes bulunmuyor. Sınıra yakın şehirlerde kiralık ev tutan veya akrabalarının yanına yerleşenler olduğu biliniyor. Özellikle, Çerkeslerin yaşadığı ve Suriyeli Çerkeslerle yakın akrabalık bağlarına sahip olan Hatay'a

Resim: 15 Metin Alhas (Şaguj) Reyhanlı 17 Kasım 2012

Resim: 17 Metin Alhas (Şaguj) Reyhanlı 17 Kasım 2012

Resim: 18 Metin Alhas (Şaguj) Reyhanlı 17 Kasım 2012

**Resim: 19 Metin Alhas (Şagu) Reyhanlı
17 Kasım 2012**

**Resim: 20 Metin Alhas (Şagu) Reyhanlı
17 Kasım 2012**

bağlı Reyhanlı ilçesine gelenler daha fazladır. Reyhanlı Çerkes Derneği Türkiye'ye gelenlere yardım organizasyonu için aktif olarak çalışıyor.

Kabardey-Balkar Cumhuriyeti'nin başkenti Nalçık'tan İsrail'e yerleşen Çerkes dostu Viktor Lihtman, 6 Ağustos'ta İsrail hükümetine İsraili Çerkesler ve dünyanın çeşitli ülkelerinden sivil toplum örgütü temsilcilerinin mektubunu ulaştırdı. Mektupta Suriyeli Çerkeslerin İsrail'e kabul edilmesi isteği de yer alıyordu.

ABD'deki Çerkeslerin çoğu Suriye kökenlidir ve yoğun olarak New Jersey'de yaşıyorlar. 1967'de İsrail Golan'ı işgal ettiğinde ABD tarafından vatandaşlığa kabul edildiler. ABD'de var olan Çerkes Derneği dışında 2010'da Nasip Foundation'u kurdular. 2012'de bir heyetle New Jersey senatörü (demokrat) Robert Menendes'le görüşerek tehlike altında bulunan Suriye Çerkeslerine insani yardım çağrısında bulundular. Ayrıca, şu anda ABD'de bulunan, Ürdün ve Türkiye'deki kamplarda kalan ve Suriye'de askeri hareket bölgelerinde yaşayan Suriyeli Çerkeslere, ABD'nin sığınma sağlaması istendi. Senatör Menendes 24 saat içinde Beyaz Saraya resmi bir mektup gön-

dererek Barak Obama'dan ABD'de bulunan Suriye vatandaşlarına hemen yardım edilmesini, "Birleşik Devletler'e göç eden Suriye vatandaşlarının geçici koruma statüsü (Temporary Protected Status) olarak ülkede kalabilmelerini" istedi. Obama da senatörün Suriye Çerkesleri için Amerikan koruması isteyen mektubuna olumlu yanıt verdi. Fakat, Suriyeli Çerkeslerden akrabalık ilişkisi kanalıyla gidenler dışında ABD'ye yoğun bir yönelim yoktur.

Suriye'den alınan son bilgilere göre ise, çoğunluğu kentlerde yaşayan Fakat, köyleriyle de bağlantısı olan Çerkesler, çatışmaların şiddetlendiği yerlerde köylerine sığınıyorlar. Fakat, köyler büyük nüfusu barındırmakta güçlük çekiyor. Genelde muhalif güçler kentlerde olduğu için köyler korumasız ve katliamlar daha ağır oluyor. Fakat, iki tarafın da saldırıları şimdiye kadar doğrudan Çerkesleri hedef almadı.

Suriye'de havayoluyla sadece Lübnan'a gidilebiliyor. Ürdün ve Türkiye'ye hava koridoru kapalı. Karayoluyla komşu ülkelere geçmek ise özellikle Türkiye'ye yakın bölgelerde çatışmalar şiddetlendiği için büyük risk taşıyor.

DİPNOTLAR

- 1 Suriye’de yaşayan ve nüfusları az olan diğer Kafkas halkları da (Abaza, Oset, Çeçen ve Dağıstanlılar) Çerkes olarak adlandırılmaktadır.
- 2 Suriye’nin güneybatısında bulunan Havran bölgesine 1711 ve 1860 yıllarında Lübnan’dan göç eden Dürzîler yerleşmiştir.
- 3 Arhiv Vneşney Politiki Rossii (AVPR) (Rusya Dış Politika Arşivi). F. İstanbul Elçiliği. Op. 517 (2). D. 1127. L. 53.
- 4 AVPR. F. İstanbul Elçiliği. Op. 517 (2). D. 804. L. 18
- 5 Avrupalı elçilerin Çerkes sürgününün korkunçluğunu anlatan çok sayıda yayınlanmış ve yayınlanmamış anıları vardır.
- 6 Aydemir, İzzet, Göç. Kuzey Kafkaslıların Göç Tarihi. Ankara, 1988, s. 150.
- 7 AVPR. F. İstanbul’daki Rusya Elçiliği. Op. 517 (2). D. 1125. L. 20.
- 8 Aynı yerde.
- 9 Aynı yerde. L. 34, 70.
- 10 Ceraş ve Kerak bugün Ürdün sınırları içindedir.
- 11 AVPR. F. Politarhiv. Op. 482. D. 760. L. 18.
- 12 De Proux. LesTcherkesses. // La France Méditerranéene et Africaine. Paris, 1938. Fasc. 4. P. 46.
- 13 Hamidiya 1903 yılında Kabardey Çerkesleri tarafından kuruldu. Zamanla terk edildi ve Araplar yerleşti.
- 14 Sandaniya Çeçenler tarafından kuruldu, fakat sonradan Araplar yerleşti.
- 15 İzzet Aydemir’in Suriye Çerkesleri ile ilgili bahsi geçen yazısı Kafkasya Kültürel Dergi’de yayınlanmıştır. (Cilt 4, Sayı:15, 1967).
- 16 AVPR. F. Politarhiv. Op. 482. D. 762. L. 52.
- 17 Golan Tepeleri’nin 1967’de İsrail tarafından işgal edilmesiyle burada yaşayan Çerkesler Şam’a ve ABD’ye yerleştiler.
- 18 19. yüzyılda Osmanlı Devleti’nin eyaleti olan bugünkü Suriye ve Ürdün’ün sınırları Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra çizildi. Burada adı geçen aynı bölgeye yerleşmiş köylerden bazıları Ürdün sınırları içinde kaldı.
- 19 Zakariya Ahmed Vasfi. Ar-rif as-Suri. Şam 1957. s. 480-484. (Suriyeli coğrafyacı Zakariya Ahmed’in verilerine göre 1950’lerin ortasında Kuneytra şehrinde ve çevresindeki 12 köyde 14.161 Çerkes yaşıyordu.)
- 20 “KÇC Çerkes Kongresi, Suriye Çerkesleri’nin Anayurda Transferi İçin Medvedev’e Çağrıda Bulundu”, www.kafkasevi.com, 6 Aralık 2011.
- 21 “Çerkes Kongresi Suriye Adigelerinin Transferini İstedi”, www.kafkasevi.com, 4 Ocak 2012.
- 22 “Suriye Çerkesleri Zor Durumda”, www.kafkasevi.com, 1 Şubat 2012.

ORSAM RAPORLARI

<p>ORSAM Rapor No: 1 Mart 2009 Deniz Haydutluğu ile Mücadele ve Türkiye'nin Konumu: Somali Örneği (Tr - Eng)</p>	<p>ORSAM Rapor No: 13 Şubat 2010 7 Mart 2010 Irak Seçimleri Öncesi Şii Kökenli Parti ve Seçmenlerin Politik Davranışlarının Analizi (Tr)</p>	<p>ORSAM Rapor No: 24 Ocak 2011 Kuveyt Emirligi: Savaş ve Barış Arasındaki El Sabah İktidarı ve Türkiye ile İlişkiler (Tr)</p>	<p>ORSAM Rapor No: 35 Mart 2011 Irak'ta Mevcut Siyasi Durum ve Önemli Siyasi Gelişmeler (Tr)</p>
<p>ORSAM Rapor No: 2 Nisan 2009 60. Yılında Nato ve Türkiye (Tr - Eng)</p>	<p>ORSAM Rapor No: 14 Şubat 2010 Seçim Öncesi Irak'ta Siyasal Durum ve Seçime İlişkin Beklentiler (Tr)</p>	<p>ORSAM Rapor No: 25 Ocak 2011 Hukuki ve Siyasi Yönleriyle Güvenlik Konseyi'nin İran Ambargosu (Tr)</p>	<p>ORSAM Rapor No: 36 ORSAM Su Araştırmaları Programı Rapor No: 1 Mart 2011 Eu's Water Framework Directive Implementation in Turkey: The Draft National Implementation Plan (Eng)</p>
<p>ORSAM Rapor No: 3 Mayıs 2009 Irak'ın Kilit Noktası: Telafer (Tr - Eng)</p>	<p>ORSAM Rapor No: 15 Mart 2010 Orsam Heyetinin 7 Mart 2010 Irak Seçimlerine İlişkin Gözlem Raporu (Tr)</p>	<p>ORSAM Rapor No: 26 BLACK SEA INTERNATIONAL Rapor No: 5 Şubat 2011 Kırgızistan'da Son Gelişmeler: Dün, Bugün, Yarın (Tr - Rus)</p>	<p>ORSAM Rapor No: 37 Mart 2011 Tunus Halk Devrimi ve Sonrası (Tr)</p>
<p>ORSAM Rapor No: 4 Temmuz 2009 2009 Lübnan Seçimleri: Kazananlar, Kaybedenler ve Türkiye (Tr)</p>	<p>ORSAM Rapor No: 16 Nisan 2010 Oman Sultanlığı: Arap Yarımadasında Geleneksel ile Modernite Arasında Bir Ülke (Tr)</p>	<p>ORSAM Rapor No: 27 Şubat 2011 Mısır Devriminin Ayak Sesleri: Bir Devrin Sonu mu? (Tr)</p>	<p>ORSAM Rapor No: 38 Mart 2011 Libya Savaşı, Uluslararası Müdahale ve Türkiye (Tr)</p>
<p>ORSAM Rapor No: 5 Ağustos 2009 Türkiye-Lübnan İlişkileri: Lübnanlı Dinsel ve Mezhepsel Grupların Türkiye Algılaması (Tr - Eng)</p>	<p>ORSAM Rapor No: 17 Nisan 2010 7 Mart 2010 Irak Parlamento Seçim Sonuçlarının ve Yeni Siyasal Denklemin Değerlendirilmesi (Tr)</p>	<p>ORSAM Rapor No: 28 BLACK SEA INTERNATIONAL Rapor No: 6 Şubat 2011 Uluslararası Deniz Hukukunda Kıyı Devletlerinin Gemilere El Koyma Yetkisinin Sınırları: Gürcistan'ın Karadeniz'de Seyreden Gemilere El Koyması (Tr)</p>	<p>ORSAM Rapor No: 39 Mart 2011 Tarihten Günümüze Libya (Tr)</p>
<p>ORSAM Rapor No: 6 Kasım 2009 Tuzhurmatu Türkmenleri: Bir Başarı Hikayesi (Tr - Eng - Ar)</p>	<p>ORSAM Rapor No: 18 BLACK SEA INTERNATIONAL Rapor No: 3 Mayıs 2010 Komşuluktan Stratejik İşbirliğine: Türk-Rus İlişkileri (Tr - Rus)</p>	<p>ORSAM Rapor No: 29 Şubat 2011 Tunus Halk Devrimi ve Türkiye Deneyimi (Tr)</p>	<p>ORSAM Rapor No: 40 ORSAM Su Araştırmaları Programı Rapor No: 2 Mart 2011 İklim Değişiminin Güvenlik Boyutu ve Ortadoğu'ya Etkileri (Tr)</p>
<p>ORSAM Rapor No: 7 Kasım 2009 Unutulmuş Türkmen Diyarı: Diyala (Tr - Eng - Ar)</p>	<p>ORSAM Rapor No: 19 Eylül 2010 Türkiye'ye Yönelik Türkmen Göçü ve Türkiye'deki Türkmen Varlığı (Tr)</p>	<p>ORSAM Rapor No: 30 Şubat 2011 Kerkük'te Mülk Anlaşmazlıklar: Saha Araştırmasına Dayalı Bir Çalışma (Tr)</p>	<p>ORSAM Rapor No: 41 Mart 2011 Karikatürlerin Dilinden Irak'ı Anlamak-1 (Tr)</p>
<p>ORSAM Rapor No: 8 BLACK SEA INTERNATIONAL Rapor No: 1 Aralık 2009 Karadeniz'in Bütünleşmesi İçin Abhazya (Tr - Eng)</p>	<p>ORSAM Rapor No: 20 BLACK SEA INTERNATIONAL Rapor No: 4 Ekim 2010 Kırgızistan'da Mevcut Durum, İktidar Değişiminin Nedenleri ve Kısa Vadeli Öngörüler (Tr)</p>	<p>ORSAM Rapor No: 31 BLACK SEA INTERNATIONAL Rapor No: 7 Mart 2011 Afganistan ve Pakistan'da Yaşanan Gelişmeler ve Uluslararası Güvenliğe Etkileri (Tr)</p>	<p>ORSAM Rapor No: 42 ORSAM Su Araştırmaları Programı Rapor No: 3 Nisan 2011 Nil Nehri Havzasının Hidropolitik Tarihi ve Son Gelişmeler (Tr)</p>
<p>ORSAM Rapor No: 9 Ocak 2010 Yemen Sorunu: Bölgesel Savaş Doğru mu? (Tr - Eng)</p>	<p>ORSAM Rapor No: 21 Kasım 2010 Irak'tan İrağa: 2003 Sonrası Irak'tan Komşu Ükelere ve Türkiye'ye Yönelik Göçler (Tr)</p>	<p>ORSAM Rapor No: 32 Mart 2011 Suudi Arabistan'da Şii Muhalefet Sorunu ve Etkileri (Tr)</p>	<p>ORSAM Rapor No: 43 Nisan 2011 Kuzey Irak'ın Sosyal-Siyasal Yapısı ve Kürt Bölgesel Yönetimi'nin Türkiye ile İlişkileri (Tr)</p>
<p>ORSAM Rapor No: 10 Yemen İç Savaşı: İktidar Mücadelesi, Bölgesel Etkiler ve Türkiye ile İlişkiler (Tr - Eng)</p>	<p>ORSAM Rapor No: 22 Ocak 2011 Türkiye-Yemen İlişkileri ve Yemen'deki Türkiye Algısı (Tr - Eng - Ar)</p>	<p>ORSAM Rapor No: 33 Mart 2011 Irak'ta Türkmen Varlığı (Tr)</p>	<p>ORSAM Rapor No: 44 ORSAM Su Araştırmaları Programı Rapor No: 4 Nisan 2011 Meriç Nehri Havzası Su Yönetimi'nde "Uluslararası İşbirliği" Zorunluluğu (Tr)</p>
<p>ORSAM Rapor No: 11 Şubat 2010 Unutulan Türkler: Lübnan'da Türk Varlığı (Tr - Eng - Ar)</p>	<p>ORSAM Rapor No: 23 Ocak 2011 Katar-Irak-Türkiye-Avrupa Doğal Gaz Boru Hatlı Projesi Mümkün mü? (Tr - Eng)</p>	<p>ORSAM Rapor No: 34 Mart 2011 Irak'ta Türkmen Basını (Tr - Ar)</p>	<p>ORSAM Rapor No: 45 Nisan 2011 Suriye'de Demokrasi mi İç Savaş mı? : Toplumsal-Siyasal Yapı, Değişim Senaryoları ve Sürecin Türkiye'ye Etkisi (Tr)</p>

- ORSAM Rapor No: 46
Mayıs 2011
Suriye'de İktidar Mücadelesi,
Uluslararası Toplumun Tepkisi ve
Türkiye'nin Konumu
(Tr)
- ORSAM Rapor No: 47
ORSAM Su Araştırmaları
Programı Rapor No: 5
Mayıs 2011
Türkiye-Suriye İlişkileri: Sınırşan
Sularda Örnek İşbirliği Olarak Asi
Dostluk Barajı
(Tr)
- ORSAM Rapor No: 48
Mayıs 2011
Orsam Söyleşileri - 2
Iraklı Araplar, Azınlıklar ve Aka-
demisyenler-1
(Tr)
- ORSAM Rapor No: 49
Mayıs 2011
Orsam Söyleşileri - 2
Irak Türkmenleri-1
(Tr)
- ORSAM Rapor No: 50
Mayıs 2011
Orsam Söyleşileri - 3
Iraklı Kürt Yetkililer, Akademisy-
enler ve Gazeteciler-1
(Tr)
- ORSAM Rapor No: 51
BLACK SEA INTERNATIONAL
Rapor No: 8
Mayıs 2011
75. Yılında Montrö Boğazlar
Sözleşmesi
Karadeniz'in Değişen Jeopolitiği
Çerçevesinde
(Tr)
- ORSAM Rapor No: 52
BLACK SEA INTERNATIONAL
Rapor No: 9
Mayıs 2011
Afganistan ve Bölgesel Güvenlik
(Ortadoğu, Orta ve Güney Asya,
Rusya Federasyonu)
(Tr - Rus)
- ORSAM Rapor No: 53
Mayıs 2011
Madagaskar: Bağımsızlığın 50.
Yılında Kazanımlar,
Kaçan Fırsatlar ve Türkiye ile
İlişkiler
(Tr)
- ORSAM Rapor No: 54
Mayıs 2011
Iraklı Grupların Temel Siyasi
Sorunlara Bakışı ve Türkiye ile
İlişkiler: Saha Araştırmasına
Dayalı Bir Çalışma
(Tr)
- ORSAM Rapor No: 55
Haziran 2011
Suriye Muhalefeti'nin Antalya
Toplantısı:
Sonuçlar, Temel Sorunlara Bakış
ve Türkiye'den Beklentiler
(Tr)
- ORSAM Rapor No: 56
Haziran 2011
Seçimler ve AK Parti'nin Te-
crübesi
(Tr - Ar)
- ORSAM Rapor No: 57
Haziran 2011
12 Haziran 2011 Türkiye Genel
Seçimlerinin Ortadoğu Ülkeleri-
deki Yansımaları
(Tr - Eng)
- ORSAM Rapor No: 58
Temmuz 2011
Karikatürlerin Dilinden 12 Haziran
2011 Türkiye Genel Seçimlerinin
Ortadoğu'daki Yansımaları
(Tr)
- ORSAM Rapor No: 59
Temmuz 2011
Karikatürlerin Dilinden Irak'ı An-
lamak - 2
(Tr)
- ORSAM Rapor No: 60
ORSAM Su Araştırmaları
Programı Rapor No: 6
Temmuz 2011
Mekong Nehri Suları Üzerinde
İşbirliği ve İhtilaf
(Tr-Eng)
- ORSAM Rapor No: 61
Temmuz 2011
Antalya'da 1-2 Haziran 2011 Tar-
ihlerinde Gerçekleşen "Suriye'de
Değişim
Konferansı" nın Tam Deşifresi
(Tr - Eng)
- ORSAM Rapor No: 62
Ağustos 2011
Karikatürlerin Dilinden Irak'ı An-
lamak - 3
(Tr)
- ORSAM Rapor No: 63
ORSAM Su Araştırmaları
Programı Rapor No: 7
Ağustos 2011
Görünmez Stratejik Kaynak:
Sınırşan Yeraltı Suları
(Tr)
- ORSAM Rapor No: 64
Ağustos 2011
AK Parti'nin 12 Haziran 2011
Genel Seçimlerindeki Zaferi
(Tr - Ar)
- ORSAM Rapor No: 65
Ağustos 2011
Karikatürlerin Dilinden Arap
Baharı - 1
(Tr)
- ORSAM Rapor No: 66
Ağustos 2011
Karikatürlerin Dilinden Libya İç
savaşı ve Uluslararası Müda-
hale - 1
(Tr)
- ORSAM Rapor No: 67
Ağustos 2011
Somali: Bir Ulusun Yok Oluşu ve
Türkiye'nin İnsani Yardım Girişimi
(Tr)
- ORSAM Rapor No: 68
Eylül 2011
Karikatürlerde Usame Bin Ladin
Operasyonu ve Yankıları
(Tr)
- ORSAM Rapor No: 69
Eylül 2011
Karikatürlerin Dilinden Irak'ı An-
lamak - 4
(Tr)
- ORSAM Rapor No: 70
BLACK SEA INTERNATIONAL
Rapor No: 10
Eylül 2011
XXI. Yüzyılda Rusya ve
Türkiye'nin İran Politikaları
(Tr - Rus)
- ORSAM Rapor No: 71
Eylül 2011
Gazze Sorunu: İsrail Ablukası,
Uluslararası Hukuk, Palmer Rapo-
ru ve Türkiye'nin Yaklaşımı
(Tr)
- ORSAM Rapor No: 72
Eylül 2011
Ortadoğu Ülkelerine Dair
İstatistikler
(Tr)
- ORSAM Rapor No: 73
BLACK SEA INTERNATIONAL
Rapor No: 11
Ekim 2011
Anadolu Etki Alanı
(Tr-Eng)
- ORSAM Rapor No: 74
BLACK SEA INTERNATIONAL
Rapor No: 12
Ekim 2011
Ukraine in Regress: The Tymosh-
enko Trial
(Eng)
- ORSAM Rapor No: 75
BLACK SEA INTERNATIONAL
Rapor No: 13
Ekim 2011
Kazaklar ve Kazakistanlılar
(Tr)
- ORSAM Rapor No: 76
BLACK SEA INTERNATIONAL
Rapor No: 14
Ekim 2011
İtalya'da Unutulmuş Türk Varlığı:
Moena Türkleri
(Tr - It)
- ORSAM Rapor No: 77
Ekim 2011
ABD'nin Çekilmesinin Ardından
Irak Politikasının Bölgesel,
Küresel Etkileri ve Türkiye'ye
Yansımaları
(Tr)
- ORSAM Rapor No: 78
ORSAM Su Araştırmaları
Programı Rapor No: 8
Ekim 2011
Türkiye'de ve İsrail'de Yapay
Sulak Alanlar ile Atıksu Artımı ve
Atıksuyun Sulama Amaçlı Olarak
Tekrar Kullanımı
(Tr)
- ORSAM Rapor No: 79
Ekim 2011
Yaklaşan Seçim Öncesi Tunus'ta
Siyasal Denklemeler
(Tr)
- ORSAM Rapor No: 80
Ekim 2011
Karikatürlerin Dilinden Irak'ı An-
lamak - 5
(Tr)
- ORSAM Rapor No: 81
BLACK SEA INTERNATIONAL
Rapor No: 15
Ekim 2011
Büyük Güçlerin Afganistan
Politikaları
(Tr-Eng)
- ORSAM Rapor No: 82
BLACK SEA INTERNATIONAL
Rapor No: 16
Ekim 2011
Bölge Devletlerinin Perspektifin-
den Afganistan
(Tr-Eng)
- ORSAM Rapor No: 83
Kasım 2011
Suriye'de Değişimin Ortaya
Çıkardığı Toplum: Suriye Türk-
menleri
(Tr)
- ORSAM Rapor No: 84
ORSAM Su Araştırmaları
Programı Rapor No: 9
Kasım 2011
Somali'nin Açık Felaketi: "Siyasi
Kuraklık" mı Yoksa Doğal Afet
mi?
(Tr-Eng)
- ORSAM Rapor No: 85
Kasım 2011
Suriye Politik Kültüründe Tarihsel
Pragmatizm, Beşar Esad Dönemi
Suriye Dış Politikası ve Türkiye-
Suriye İlişkileri
(Tr)
- ORSAM Rapor No: 86
Kasım 2011
Geçmişten Günümüze Irak Türk-
men Cephesi'nin Yapısı ve İdari
Durumu
(Tr)
- ORSAM Report No: 87
Kasım 2011
Turkmen in Iraq and Their Flight:
A Demographic Question?
(Eng)
- ORSAM Rapor No: 88
Kasım 2011
Irak'ta Bektaşilik (Türkmenler -
Şebekler - Kakailer)
(Tr)
- ORSAM Rapor No: 89
Kasım 2011
Değişim Sürecindeki Fas
Monarşisi: Evrim mi? Devrim mi?
(Tr)
- ORSAM Rapor No: 90
Kasım 2011
Arap Dünyasının İstisnai Krallığı:
Yerel Aktörler ve Arap-İsrail
Uyuşmazlığı Çerçevesinde Ürdün
Krallığı'nın Demokratikleşme
Deneyimleri
(Tr-Eng)

<p>ORSAM Rapor No: 91 Aralık 2011 Türkiye ve Arap Birliği'nin Suriye'ye Yaptırım Kararları ve Olası Sonuçları (Tr)</p>	<p>ORSAM Rapor No: 101 ORSAM Su Araştırmaları Programı Rapor No: 11 Ocak 2012 Emniyetli İçme Suyu ve Sanitasyon Hakkı (Tr)</p>	<p>ORSAM Rapor No: 111 Mart 2012 Suriye Kürt Muhalefetine Eleştirel Bir Bakış (Tr)</p>	<p>ORSAM Rapor No: 121 Mayıs 2012 Musul'da Yerel Siyaset ve Irak Siyasetinde Yeni Dinamikler (Saha Çalışması) (Tr - Eng - Ger)</p>
<p>ORSAM Rapor No: 92 Aralık 2011 Irak'ta İhtilafı Bölgelerin Durumu (Tr)</p>	<p>ORSAM Rapor No: 102 Ocak 2012 Irak Hangi Şartlarda, Nasıl Parçalanabilir?: En Kötüye Hazırlıklı Olmak (Tr - Eng)</p>	<p>ORSAM Rapor No: 112 Mart 2012 İran İslam Cumhuriyetinde Anayasal Sistem ve Siyasi Partiler (Tr)</p>	<p>ORSAM Rapor No: 122 ORSAM Su Araştırmaları Programı Rapor No: 15 Mayıs 2012 Irak'ta Su Kaynakları Yönetimi (Tr - Eng)</p>
<p>ORSAM Report No: 93 ORSAM Water Research Programme Report: 10 December 2011 Turkey and Wfd Harmonization: A Silent, But Significant Process (Eng)</p>	<p>ORSAM Rapor No: 103 Ocak 2012 Irak'ta Petrol Mücadelesi: Çok Uluslu Şirketler, Uluslararası Anlaşmalar ve Anayasal Tartışmaların Işığında Bir Analiz (Tr)</p>	<p>ORSAM Rapor No: 113 BLACK SEA INTERNATIONAL Rapor No: 18 Nisan 2012 Mongolia: A Developing Democracy and a Magnet for Mining (Eng)</p>	<p>ORSAM Rapor No: 123 BLACK SEA INTERNATIONAL Rapor No: 22 Haziran 2012 Küresel Göç ve Avrupa Birliği ile Türkiye'nin Göç Politikalarının Gelişimi (Tr)</p>
<p>ORSAM Rapor No: 94 Aralık 2011 Türkiye-Fransa Krizinde Algının Rolü: Fransızların Türkiye Algısı (Tr)</p>	<p>ORSAM Rapor No: 104 ORSAM Su Araştırmaları Programı Rapor No: 12 Şubat 2012 Sınırşan Akiferler Hukuku Taslak Maddeleri Üzerine Bir Değerlendirme (Tr - Eng)</p>	<p>ORSAM Rapor No: 114 Nisan 2012 Karikatürlerle Suriye Sorununu Anlamak - 8 (Tr)</p>	<p>ORSAM Rapor No: 124 Temmuz 2012 Türkiye Afrika'da: Eylem Planının Uygulanması ve Değerlendirme On Beş Yıl Sonra (Tr - Eng - Fr)</p>
<p>ORSAM Rapor No: 95 Aralık 2012 Karikatürlerle Arap Baharı - 2 (Tr)</p>	<p>ORSAM Rapor No: 105 Şubat 2012 Irak Hukuk Mevzuatında Azınlıkların Siyasal Hakları (Tr)</p>	<p>ORSAM Rapor No: 115 Nisan 2012 Suriye'de Güvenli Bölge Tartışmaları: Türkiye Açısından Riskler, Fırsatlar ve Senaryolar (Tr - Eng)</p>	<p>ORSAM Rapor No: 125 BLACK SEA INTERNATIONAL Rapor No: 23 Temmuz 2012 Rusya'nın Ortadoğu Politikası (Tr)</p>
<p>ORSAM Rapor No: 96 Aralık 2011 Karikatürlerin Dilinden Irak'ı Anlamak - 6 (Tr)</p>	<p>ORSAM Rapor No: 106 Şubat 2012 Irak Hukuk Mevzuatında Azınlıkların Siyasal Hakları (Tr)</p>	<p>ORSAM Rapor No: 116 ORSAM Su Araştırmaları Programı Rapor No: 14 Nisan 2012 Fayda Paylaşımı Kavramı, Teorik Altyapısı ve Pratik Yansımaları (Tr - Eng)</p>	<p>ORSAM Rapor No: 126 ORSAM Su Araştırmaları Programı Rapor No: 16 Temmuz 2012 Yeni Çerçeve Su Kanunu'na Doğru: Su Kanunu Taslağı Üzerine Notlar (Tr)</p>
<p>ORSAM Rapor No: 97 Ocak 2012 Karikatürlerin Dilinden Irak'ı Anlamak - 7 (Tr)</p>	<p>ORSAM Rapor No: 107 Şubat 2012 Uluslararası Hukuk ve Irak Anayasası Açısından Azınlıkların İnsan Hakları (Tr)</p>	<p>ORSAM Rapor No: 117 Nisan 2012 Musul'a Yatırım Geleceği Yatırım Demektir (Tr - Eng)</p>	<p>ORSAM Rapor No: 127 Ağustos 2012 Suriye'de Kürt Hareketleri (Tr)</p>
<p>ORSAM Rapor No: 98 BLACK SEA INTERNATIONAL Rapor No: 17 Ocak 2012 Kırgızistan'da Cumhurbaşkanlığı Seçimi ve Türkiye ile İlişkilerine Etkisi (Tr)</p>	<p>ORSAM Rapor No: 108 Şubat 2012 Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nın (EİT) Geleceği (Tr - Eng)</p>	<p>ORSAM Rapor No: 118 BLACK SEA INTERNATIONAL Rapor No: 19 Mayıs 2012 Ukrayna - Türkiye Ticari - Ekonomik Münasebetlerinin Analizi (Tr - Rus)</p>	<p>ORSAM Rapor No: 128 BLACK SEA INTERNATIONAL Rapor No: 24 Eylül 2012 Günümüz Şartlarında Türkiye - Belarus Ekonomik Münasebetlerinin Gelişimi (Tr - Rus - Eng)</p>
<p>ORSAM Rapor No: 99 Ocak 2012 Türk Siyasal Partilerinin Hatay'daki Suriyeli Sığınmacılar Konusundaki Açıklamaları ve Hatay'daki Siyasi Parti Temsilcileri ile Hareketlerin Suriye Olaylarına Yaklaşımları (Mart-Aralık 2011) (Tr)</p>	<p>ORSAM Rapor No: 109 Şubat 2012 Türkiye'nin Yükselişi ve "Bric" Bölgesi (It)</p>	<p>ORSAM Rapor No: 119 BLACK SEA INTERNATIONAL Rapor No: 20 Mayıs 2012 Bölgesel Gelişimin Trend ve Senaryolarının Araştırılmasındaki Araç: Jeopolitik Dinamikler (Tr - Rus)</p>	<p>ORSAM Rapor No: 129 BLACK SEA INTERNATIONAL Rapor No: 25 Eylül 2012 Belarus-Türkiye: Devletlerarası İşbirliğinin Pozitif Dinamikleri (Tr - Rus - Eng)</p>
<p>ORSAM Rapor No: 100 Ocak 2012 Irak İstatistikleri (Tr)</p>	<p>ORSAM Rapor No: 110 ORSAM Su Araştırmaları Programı Rapor No: 13 Mart 2012 İran'da Su Kaynakları ve Yönetimi (Tr)</p>	<p>ORSAM Rapor No: 120 BLACK SEA INTERNATIONAL Rapor No: 21 Mayıs 2012 Kazakistan Siyasal Sisteminin Gelişimi: 2012 Parlamento Seçimleri (Tr)</p>	<p>ORSAM Rapor No: 130 Kasım 2012 Suriye Çerçesleri (Tr - Eng)</p>

AKADEMİK KADRO

Hasan Kanbolat	ORSAM Başkanı
Prof. Dr. Meliha Benli Altunışık	ODTÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
Doç. Dr. Hasan Ali Karasar	ORSAM Danışmanı, The Black Sea International Koordinatörü - Bilkent Üniversitesi
Doç. Dr. Tark Oğuzlu	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu - Uluslararası Antalya Üniversitesi
Doç. Dr. Harun Öztürkler	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu Ekonomileri - Afyon Kocatepe Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Şahin	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu - Gazi Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Doç. Dr. Özlem Tür	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu - ODTÜ
Doç. Dr. İlyas Kemalöglu (Kamalov)	ORSAM Danışmanı, Avrasya
Habib Hüzmüzlü	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu
Yrd. Doç. Dr. Serhat Erkmen	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu - Ahi Evran Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Bayram Sinkaya	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu - Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü
Doç. Dr. Canat Mominkulov	ORSAM Uzmanı, Avrasya, El Farabi Kazak Milli Üniversitesi
Dr. Abdullah Alshamri	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu - ORSAM Riyad Temsilcisi
Dr. Neslihan Kevser Çevik	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu
Elmira Cheremisova	ORSAM Ortadoğu Danışmanı, St. Petersburg Üniversitesi
Dr. Didem Daniş	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu - Galatasaray Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü
Dr. Jale Nur Ece	ORSAM Danışmanı, Deniz Emniyeti ve Güvenliği
Dr. Yaşar San	ORSAM Danışmanı, Avrasya - ORSAM Bışek Temsilcisi, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniv. Öğretim Üyesi
Dr. Süreyya Yiğit	ORSAM Danışmanı, Avrasya
Av. Aslıhan Erbaş Açıkel	ORSAM Danışmanı, Enerji - Deniz Hukuku
Pınar Arıkan	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu - ODTÜ Uluslararası İlişkiler Bölümü
Volkan Çakır	ORSAM Danışmanı, Afrika - ORSAM Antananarivo (Madagaskar) Temsilcisi
Bilgay Duman	ORSAM Uzmanı, Ortadoğu
Noyan Gürel	ORSAM İzmir Temsilcisi
Selen Tonkuş	ORSAM Erbil (Irak) Temsilcisi
Oytun Orhan	ORSAM Uzmanı, Ortadoğu
Sercan Doğan	ORSAM Uzman Yardımcısı, Ortadoğu
Nebahat Tanrıverdi	ORSAM Uzman Yardımcısı, Ortadoğu
Uğur Çil	ORSAM, Ortadoğu
Leyla Melike Koçgündüz	ORSAM, Ortadoğu & Projeler
Ufuk Döngel	ORSAM, Ortadoğu
Göknil Erbaş	ORSAM, Karadeniz
Aslı Değirmenci	ORSAM, Ortadoğu
Jubjana Vıla	ORSAM, Ortadoğu
Mavjuda Akramova	ORSAM, Ortadoğu

ORSAM Su Araştırmaları Programı

Dr. Tuğba Evrim Maden	ORSAM Su Araştırmaları Programı Hidropolitik Uzmanı
Dr. Seyfi Kılıç	ORSAM Su Araştırmaları Programı Hidropolitik Uzmanı
Kamil Erdem Güler	ORSAM Su Araştırmaları Programı
Çağlayan Arslan	ORSAM Su Araştırmaları Programı

ORSAM DANIşMA KURULU

Dr. İsmet Abdülmecid	Irak Danıştayı Eski Başkanı
Prof. Dr. Hayati Aktaş	ORSAM Trabzon Temsilcisi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
Prof. Dr. Ramazan Daurov	Rusya Bilimler Akademisi Doğu Çalışmaları Enstitüsü, Direktör Yardımcısı
Prof. Dr. Vitaly Naumkin	Rusya Bilimler Akademisi Doğu Çalışmaları Enstitüsü Direktörü
Dr. Abdullah Alshamri	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu
Hasan Alsancak	İhlas Holding CEO
Prof. Dr. Meliha Benli Altunışık	ORSAM Ortadoğu Danışmanı, ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
Prof. Dr. Ahat Andican	Devlet Eski Bakanı, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Dorayd A. Noori	Irak'ın Ankara Büyükelçiliği Kültür Müsteşarı Yardımcısı
Prof. Dr. Tayyar Arı	Uludağ Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
Prof. Dr. Ali Arslan	İstanbul Üniversitesi, Tarih Bölümü
Büyükelçi Shaban Murati	Arnavutluk Uluslararası Çalışmalar Enstitüsü
Başar Ay	Türkiye Tekstil Sanayii İşveren Sendikası Genel Sekreteri
Hediye Levent	Gazeteci (Suriye)
Prof. Dr. Mustafa Aydın	Kadir Has Üniversitesi Rektörü
Doç. Dr. Ersel Aydınli	Bilkent Üniversitesi Rektör Yardımcısı & Fulbright Genel Sekreteri
Yaşar Yakış	Büyükelçi, Dışışleri Eski Bakanı
Patrick Seale	Ortadoğu ve Suriye Uzmanı
Prof. Dr. Hüseyin Bağcı	ODTÜ, Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
Prof. Aftab Kamal Pasha	Hindistan Batı Asya Araştırmaları Merkezi Başkanı
İtr Bağdadı	İzmir Ekonomi Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler ve Avrupa Birliği Bölümü
Prof. Dr. İdris Bal	TBMM 24. Dönem Milletvekili
Yrd. Doç. Dr. Ersan Başar	Karadeniz Teknik Üniversitesi, Deniz Ulaştırma İşletme Mühendisliği Bölüm Başkanı
Dr. Sami Al Taqi	Orient Research Center Başkanı
Kemal Beyatlı	Irak Türkmen Basın Konseyi Başkanı
Barbaros Binicioğlu	Ortadoğu Danışmanı

Safarov Sayfullo Sadullaevich	Tacikistan Cumhurbaşkanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi Başkan Yardımcısı
Prof. Dr. Ali Birinci	Polis Akademisi
Doç. Dr. Mustafa Budak	Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdür Yardımcısı
Doç. Dr. Hasan Canpolat	Milli Savunma Bakanlığı Danışmanı
E. Hava Orgeral Ergin Celasin	23. Hava Kuvvetleri Komutanı
Volkan Çakır	ORSAM Danışmanı, Afrika
Doç. Dr. Mitat Çelikpala	Kadir Has Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
Çetiner Çetin	Gazeteci (Orta Doğu)
Prof. Dr. Gökhan Çetinsaya	YÖK Başkanı
Doç. Dr. Didem Danış	ORSAM Ortadoğu Danışmanı, Galatasaray Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü
Prof. Dr. Volkan Ediger	İzmir Ekonomi Üniversitesi, Ekonomi Bölümü
Prof. Dr. Cezmi Eraslan	Başbakanlık Atatürk Araştırma Merkezi Başkanı
Prof. Dr. Çağrı Erhan	Ankara Üniversitesi, Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürü
Yrd. Doç. Dr. Serhat Erkmən	ORSAM Ortadoğu Danışmanı, Ahi Evran Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
Dr. Amer Hasan Fayyadh	Bağdat Üniversitesi, Siyaset Bilimi Fakültesi Dekanı
Dr. Farhan Ahmad Nizami	Oxford Üniversitesi İslami Çalışmalar Merkezi Yöneticisi
Av. Aslıhan Erbaş Açikel	ORSAM Danışmanı, Enerji - Deniz Hukuku
Cevat Gök Irak	El Firat TV Türkiye Müdürü
Mete Göknel BOTAŞ	Eski Genel Müdürü
Osman Göksele	BTC ve NABUCCO Koordinatörü
Timur Göksele	Beyrut Amerikan Üniversitesi Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Muhamad Al Hamdani	Irak'ın Ankara Büyükelçiliği Kültür Müsteşarı
Numan Hazar	Emekli Büyükelçi
Habib Hüzmüzlü	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu
Doç. Dr. Pınar İpek	Bilkent Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Dr. Tuğrul İsmail	TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Prof. Dr. Alexandr Koleşnikov	Rusya Federasyonu, Diplomat
Doç. Dr. İlyas Kemaloğlu (Kamalov)	ORSAM Danışmanı, Avrasya
Doç. Dr. Hasan Ali Karasar	ORSAM Danışmanı, The Black Sea International Koordinatörü Bilkent Üniversitesi
Doç. Dr. Şenol Kantarcı	Kırıkkale Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Selçuk Karaçay	Vodafone Genel Müdür Yardımcısı
Doç. Dr. Nilüfer Karacasulu	Dokuz Eylül Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Prof. Dr. M. Lütfullah Karaman	Fatih Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
Doç. Dr. Şaban Kardaş	TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Doç. Dr. Elif Hatun Kılıçbeyli	Çukurova Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
Prof. Dr. Aleksandr Knyazev	Rus-Slav Üniversitesi (Bişkek)
Prof. Dr. Erol Kurubaş	Kırıkkale Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
Prof. Dr. Talip Küçükcan	Marmara Üniversitesi, Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü Müdürü
Arslan Kaya	KPMG ,Yeminli Mali Müşavir
Dr. Hicran Kazancı	Irak Türkmen Cephesi Türkiye Temsilcisi
İzzettin Kerküklü	Kerkük Vakfı Başkanı
Prof. Dr. Mustafa Kibaroğlu	Okan Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
Dr. Max Georg Meier	Hanns Seidel Vakfı Proje Müdürü (Bişkek)
Prof. Dr. Mosa Aziz	Al Mosawa Bağdat Üniversitesi Rektörü
Prof. Dr. Mahir Nakip	Erciyes Üniversitesi İİBF Öğretim Üyesi
Doç. Dr. Tarık Oğuzlu	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu - Uluslararası Antalya Üniversitesi
Prof. Dr. Çınar Özen	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü
Murat Özçelik	Büyükelçi
Muhammed Nurettin	Beyrut Stratejik Araştırmalar Merkezi Başkanı
Doç. Dr. Harun Öztürker	ORSAM Ortadoğu Ekonomileri Danışmanı, Afyon Kocatepe Üniversitesi
Dr. Bahadır Pehlivan Türk	TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Prof. Dr. Victor Panin	Pyatigorsk Üniversitesi (Pyatigorsk, Rusya Federasyonu)
Doç. Dr. Firat Purtaş	Gazi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, TÜRKSOY Genel Sekreter Yardımcısı
Prof. Dr. Suphi Saatçi	Kerkük Vakfı Genel Sekreteri
Doç. Dr. Yaşar Sarı	ORSAM Danışmanı, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniv. Öğretim Üyesi
Ersan Sankaya	Türkmeneli TV (Kerkük, Irak)
Yrd. Doç. Dr. Bayram Sinkaya	ORSAM Ortadoğu Danışmanı, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü
Doç. Dr. İbrahim Sirkeci	Regent's College (Londra, Birleşik Krallık)
Dr. Aleksandr Sotnichenko	St. Petersburg Üniversitesi (Rusya Federasyonu)
Zaher Sultan	Lübnan Türk Cemiyeti Başkanı
Dr. Irina Svistunova	Rusya Strateji Araştırmaları Merkezi, Türkiye-Ortadoğu Araştırmaları Masası Uzmanı
Doç. Dr. Mehmet Şahin	ORSAM Ortadoğu Danışmanı, Gazi Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Prof. Dr. Türel Yılmaz Şahin	Gazi Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Mehmet Şüküroğlu	Enerji Uzmanı
Doç. Dr. Oktay Tanrısever	ODTÜ, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Prof. Dr. Erol Taymaz	ODTÜ, Kuzey Kıbrıs Kampusu Rektör Yardımcısı
Prof. Dr. Sabri Tekir	İzmir Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dekanı
Dr. Gönül Tol	Middle East Institute Türkiye Çalışmaları Direktörü
Doç. Dr. Özlem Tür	ORSAM Ortadoğu Danışmanı, ODTÜ, Uluslararası İlişkiler Bölümü
M. Ragıp Vural	2023 Dergisi Yayın Koordinatörü
Dr. Ermanno Visintainer	Vox Populi Direktörü (Roma, İtalya)
Dr. Umut Uzer	İstanbul Teknik Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri
Prof. Dr. Vatanyar Yagya	St. Petersburg Şehir Parlamentosu Milletvekili, St. Petersburg Üniversitesi (Rusya Federasyonu)
Dr. Süreyya Yiğit	ORSAM Avrasya Danışmanı

ORTADOĞU ETÜTLERİ YAYIN KURULU

Meliha Benli Altunışık	ODTÜ
Bülent Aras	Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi Başkanı
Tayyar Arı	Uludağ Üniversitesi
İlker Aytürk	Bilkent Üniversitesi
Recep Boztemur	ODTÜ
Katerina Dalacoura	Londra Ekonomi Üniversitesi (Birleşik Krallık)
F. Gregory Gause	Vermont Üniversitesi (ABD)
Fawaz Gerges	Londra Ekonomi Üniversitesi (Birleşik Krallık)
Ahmet K. Han	Kadir Has Üniversitesi
Raymond Hinnebusch	St. Andrews Üniversitesi (Birleşik Krallık)
Rosemary Hollis	City Üniversitesi (Birleşik Krallık)
Bahgat Korany	Durham Üniversitesi (Birleşik Krallık)
Peter Mandaville	George Mason Üniversitesi (ABD)
Emma Murphy	Durham Üniversitesi (Birleşik Krallık)

ORTADOĞU ANALİZ YAYIN KURULU

Prof. Dr. Meliha Benli Altunışık	ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
Hasan Kanbolat	ORSAM Başkanı
Doç. Dr. Hasan Ali Karasar	Bilkent Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Yrd. Doç. Dr. Serhat Erkmen	ORSAM Danışmanı, Ahi Evran Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı

MithatpaŐa Caddesi 46/6 Kızılay-ANKARA
Tel: 0 (312) 430 26 09 Fax: 0 (312) 430 39 48
www.orsam.org.tr, orsam@orsam.org.tr